2
21

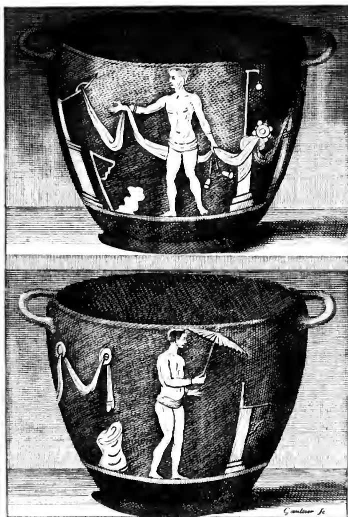
ΣΚΙΑΔΙΟΦΟΡΗΜΑ

SIVE

DE VMBELLAE GESTATIONE

Digitized by Google

Digitized by Google

SEXTARIVS FIGLIN·IN MVS·FELIC·MASTRILLI PATRIC·NOLANI·

Digitized by Google

PAVLLI M. PACIAVDI

CLERICI REGVL. PRESBYTERI
HISTORICI ORDINIS HIEROSOLYMITANI

ΣΚΙΑΔΙΟΦΟΡΗΜΑ

SIVE

DE VMBELLAE GESTATIONE

COMMENTARIVS.

ROMAE cIↄ. Iↄ. CCLII.

EX TYPOGRAPHIA PALLADIS
EXCVDEBANT NICOLAVS ET MARCVS PALEARINI
EX PRAESIDVM PERMISSV.

Digitized by Google

VIVAT . DEO
QVI . LEGIT . &

Digitized by Google

SINGVLORVM CAPITVM BREVIARIA.

AM-

Digitized by Google

AMPLISSIMO. AC. NOBILISSIMO. VIRO

INNICO. CARACCIOLO

E. MARTINENSIVM. DVCIBVS

ARCHIEPISCOPO. CHALCEDONIAE

ROMANIQVE. PONTIFICIS. AD. VENETORVM REMPVBLICAM. LEGATO

ΠΡΟΛΗΨΙΣ.

Tsi multa in litteratorum moribus atque inſtitutis per injuriam reprehendantur; illud tamen merito culpandum videtur, quum publicae utilitatis obtentu quidpiam edendi ſpem faciunt, ſed opus ita in dies protrahunt, ut diuturna promiſſi expectatione ferme jam diſpliceat necdum editus liber, & ſiniſtrae de eo diſſeminentur praeconceptae opiniones, atque ſententiae. Horum me numero accenſendum fortaſſe putabunt, ſimilique in culpa teneri arbitrabuntur, qui quarto ab hinc anno a Viro politiorum litterarum amantiſſimo A. F. Gorio acceperunt me ex eo uſque tempore

Digitized by Google

animum adjeciſſe huic lucubrationi conficiendae [a]; vel qui norunt eam quantocius evulgaturum me ipſum fuiſſe pollicitum [b]. Numquid inclareſcendi artificio haec me ſcripſiſſe ſuſpicionem injecero [c]? Fidem aliquando divini Numinis conceſſu, atque munere exſolvere aggredior; tardius quidem quam par erat, ſed duae potiſſimum cauſſae effecerunt, ut longam adeo interpoſuerim moram, quas nunc candidus ediſſeram. Opellam jamdiu ad umbilicum, quod ajunt, perduxeram, & figuras quibus exornatur aeri vel buxo incidendas curaveram. At ea tum ſubit cogitatio praeclarius me facturum; ſi ea omnia quae italice ſcripſeram latinis mandare litteris inſtituerem. Verum cunctanter levibuſque manibus operam dabam, eoquod nonniſi ſubciſiva, & ſecundaria tempora ad hanc verſionem perraro conferrem. Deinde cogitationem ex animo penitus abjeceram libellum ſolitarie edendi, ut in ampliori Veterum Monumentorum collectione illi locum darem. Quare tertius jam elabitur annus, ex quo omnem *σκιαδιολογίαν* voluntaria oblivione contriveram.

Sed memoria repetenti mihi beneficia tua INNICE AMPLISSIME, ac meditanti quo argumento in omnium oculis defigerem me Tibi & ſummis officiis, & praeſtanti tua liberalitate ſummopere eſſe devictum, Commentarium hunc e forulis prodire juſſi, eumque tuo nomini inſcribere deliberavi. Tanta profecto eſt tuorum in me meritorum magnitudo, quod ſi ad referendam gratiam inops ac omnino impar ſim, ad praedicandam certe atque habendam nihil praetermittam. Atque id in primis praeſtandum efficiendumque duxi hoc edito Syntagmate, ut ſi quid eſt in me ingenii, & doctrinae, quod ſentio quam ſit exiguum, id tibi dicarem; nihil enim praeter haec Minervalia ſuppetunt vires, quo obſequentiſſimam in Te voluntatem, quum apud animum tuum, tum apud ceteros teſtatam relinquam. Quod officii genus arbitror haud poſſe improbari; nam, ut auctor eſt graecus homo Libanius: qui beneficio affectus eſt, eum

a Gorius *Muſei* Guarnaccii *Monumenta illuſtrata* (*ap.* XVI. *pag.* 78. *Florentiae* 1744.

b *Diſſertazione ſopra una Statua di Mercurio* §. XII. *Napoli* 1747.

c Inter inclareſcendi artificia hoc recenſet Michael Lilientalius De *Machiavelliſmo litterario* §. 16, nimirum ſi quis dives promiſſis litterati orbis curioſitatem excitare geſtiat.

eum honore prosequatur oportet, a quo accepit; prosequitur autem si quod habet, tribuat. Poeta, inquit ille, hymnum modulatum, dicendi peritus elogium immodulata, solutaque oratione refert [a]. Porro dum tua beneficia mecum ipse reputo, statim ante oculos obversatur pulcherrima temporis illius species & recordatio, quo Venetiis tanta benevolentia ac familiaritate, tantoque studio me complexus es, ut nullum fere domicilium mihi fuerit jucundius aut desiderabilius; nec ullo umquam tempore consuetudinem vitae, qua tecum adeo oblectabar, ex animo deponam: ac si mihi licet hominis gravissimi, & ornatissimi (cum quo ceteroquin nullo modo sum comparandus,) verba usurpare, in Te uno sospitatorem illum nactus sum, quem Antonius Gratianus in Cardinali Comendono fauste prospereque fuerat adeptus [b], qui nempe res omnes meas patrocinio suo tutaretur atque foveret.

At si Venetias nomino, ne dum Vrbem illam & situ, & descriptione aedificiorum nobilem florentissimamque appello, sed & Rempb. optimis legibus constitutam, quae quum civibus abundet & fama meritorum, & pervagata apud omnes gloria, & rerum gestarum magnitudine claris, nonnisi summa & ingentia facta in exteris admiratur. Miratur tamen illa in Te NOBILISSIME CARACCIOLE, morum gravitatem, integritatemque multis magnisque rebus spectatam: miratur severitatem facilitati comitatique adspersam; munificentiam in dignitate tuenda; studium pietatis amplificandae; miraturque adhuc magnificam apparationem adventus tui in Vrbem, quem populus singulari hilaritate atque laetitia honestavit. Verum Senatus, quemadmodum ait Tullius, princeps salutis, mentisque publicae, altius prospiciens, tuam in negotiis gerundis, expediendisque dexteritatem, diligentiam, prudentiam observavit, coluitque. Quamobrem gravissimam controversiam *de Limitibus Romanae, Venetaeque ditionis constituendis*, & temporis diuturnitate molestam, & finitimorum dissensionibus implicatam, nec summis conciliatoribus diremptam, tuo veluti judicio permisit, & Te

 a San-

d *Tom. II. Orat. XXXII. Edit. Morelli Parisiis* 1606.

e *De scriptis Invita Minerva Tom. II. Florentiae* 1745. Studio opera diligentiaque doctissimi Hieron. Lagomarsinii.

a Sanctissimo Pontifice BENEDICTO XIV. finium regundorum arbitrum datum volens lubensque suscepit. Cujus muneris procuratione tam sapienter defunctus es, ut Senatus in frequenti concione honorificum & in omne aevum duraturum tibi decreverit monumentum; scilicet Numisma aureum maxi mi moduli cudi jussit cum lemmate FINIBUS POSITIS. S. C. quod auspicatissimam pactionem posteritati designaret, & tui nominis celebritatem immortalitati commendaret [a]. Haec dum Venetiis a Te gerebantur, alii Romae praedicabant expeditiones illas, quas sic complevisti, ut nemo paratior, vigilantior, aut compositior ad negotia perficienda accessisse videatur. Alteram nimirum ad Picentes secus Truentum, qua securitatem, tranquillitatemque abs vectigalium fraudatoribus malis dolis ereptam, popularibus restituisti: alteram in Provincia Patrimonii, finitimisque regionibus, qua Xenodochia pueris puellisque alendis addicta, novis excitatis aedificiis, auctis proventibus, legibus constitutis dedicasti. Ceterum vitam sanctissime & laudatissime transigere, partim difficillimis legationibus obeundis, partim religioni constabiliendae, avita, patria, domestica decora & ornamenta tua sunt, Tibique majorum tuorum exemplis tradita. Patrui tui magni INNICI CARDINALIS Antistitis Aversani memoria, & recordatio adhuc in ore omnium praeclara. Qui vir! quam erga egentes liberalis! quam sibi in omni vitae actione constans! quam bonarum in Ecclesiam partium [b]! Cujus vestigia quum adeo strenue ingressus sis, nihil est tantum quod non Christiana Respublica & praesenti judicio, & reliqui temporis expectatione a Te perfici atque obtineri posse confidat.

Quae quum ita sint, miraberis cur velim, Te maximis occupationibus distentum hujus libelli vacare lectioni, & gravissimam, quae Tibi a Rom. Pont. imposita est, personam tam levi

a Lectissimus atque ornatissimus Comes Ludovicus Flanginius Patritius Venetus, quem honoris & amicitiae caussa commemoro, totam hujus pactionis historiam recitat in pereruditis notis ad Poemation *Quireni Telpusiaci de laudibus Venetiarum*; tum sermone recenset generis nobilitatem, virtutesque animi, justitiam, pietatem, magnanimitatem, liberalitatemque Innici Caraccioli. *V. ad vers.* 20. 27. 30. *Venetiis* 1750.

b *V. Compendio delle Virtù del Cardinale Innico Caraciolo del Cap. Michele Saglioeco Roma* 1738.

levi momento inclinari, perinde atque ad eam te exſtimulem, quae in viro gravi reprehendit Syneſius *ἐπὶ τοῖς οὐδενὸς ἀξίοις σπουδάζειν in rebus nullius pretii ſtudium ponere*[a]. Equidem non ſum neſcius ſtudiorum genus hoc nonnullis, hiſque paullo aſperioribus hominibus exſuccum, & ad nullam partem utile videri: aſt Virum te eſſe ſcio & magnitudine ingenii praeditum & in liberaliſſimis, rectiſque doctrinis ſic verſatum, ut de hoc litterarum genere non adeo inique ſententiam feras, vel quovis ampliſſimo homine non digniſſimum cenſeas. Non enim quae fuerit Anchiſae nutrix, non patriam nomenque Archemoli quaero, vel quot Alceſtes vixerit annos: ſed in animo eſt ea ſcribendo perſequi, quae partem Graeciae feriatae planam faciant: monumenta reconditiora, atque in tenebris retruſa, proferant, aut ſaltem ad ſuas aetates revocent: quibus ritibus vixerint homines antiqui, quid ex his majores noſtri acceperint, doceant. Quis autem eſt, inquit M. Tullius, quem non moveat clariſſimis monumentis teſtata, conſignata antiquitas? Multa etiam mihi ſumo illuſtranda, quæ mores & inſtituta vitae Hebraeorum ac Chriſtianorum patefaciunt. Praeterea argumentum non ita tritum ac pervulgatum eſſe puto, ut curioſis oculis perſpici non poſſit. Multi ſiquidem de Pileo, de Caligis, de Toga, de Pallio, de Anulis, Fibulis, Armillis, deque Cingulis veterum diſputarunt; ac ea omnia, quibus hominum vita regitur, ac ſuſtentatur commentario aliquo illuſtrarunt: nemo unus, quod ſciam, ea, quae de VMBELLIS in antiquis Scriptoribus diſſociata atque diſperſa ſunt, copulavit atque collegit. Quantam vero cupiditatem hominibus injiciat novitas, non Te fugit, DOCTE CARACCIOLE. Quod ſi paucas adeo pagellas munuſculum levidenſe cenſebunt alii ad obſervantiam in Te meam teſtandam haud ſatis idoneum; commovet primo illud quod Callimachus Grammaticus apud Athenaeum: *τὸ μεγα Βιβλίον ἴσον ἔλεγεν εἶναι τῷ μεγάλῳ κακῷ. Ingens volumen ingenti malo ſimile eſſe dixit*[b]. Vel muneris exiguitatem exſcuſabo eo effato, quo I. A. Flaminius in nuncupatoriis libellorum ſuorum perſaepe utebatur. Recitabat ille quod

de

a *Epiſt.* LXXII. *Edit. Petav. Paris* 1640. b *Dipnoſoph. lib.* III. *Cap.* I. *Edit. Caſaubon.*

de Artaxerſe perhibet Plutarchus, Regem hunc potentiſſimum animum offerentis, non munus inſpicere ſolitum [a].

Quoniam vero inter ſcribendum, in eam quam Cicero vim ordinis & collocationis appellat, ſemper incumbo, & quamcumque ἀμεθόδιαν devito; diſputabo primum de Feſtis Graecorum, in quibus potiſſimum aderat Vmbella velut ſacra & requiſita ſupellex: quod vel maxime in his quae Bacco dedicata erant uſu veniſſe ex ipſis graecorum libris confirmabo. Occaſione horum dierum, qui Deorum immortalium feſti & ſollemnes cenſebantur, non nihil adjiciam de Feſto Tabernaculorum, in quo Liberi Patris caeremonias, & Vmbellae uſum Judaeos recentiores flagitioſe retinuiſſe docebo. Cereris deinde atque Minervae Sacra Eleuſinia, Theſmophoria, Panathenaea excutiam, propterea quod in his religionis cauſſa Vmbella deferretur. Porro in praeſentia Vmbella dignitatis inſigne cenſetur; ſed etiam apud Perſas, Romanos, Graecoſque obtinuiſſe, teſtibus evincam; quod paullo latius fundetur, nam Aulae Conſtantinopolitanae ritus aliquos recenſere praeclarum viſum eſt. Vt autem in Theatrum invecta ſit Vmbella, quo antea, ludos ſub dio ſpectaturi, omnes adveniebant, inſequens capitulum oſtendet. Verum quia praeter ſpectacula, deambulationem, venationemque diligebant veteres, qua ratione Solis aeſtum devitarent, recitabo: deinde Graecorum ſuperbiam & arrogantiam in geſtatione Vmbellae dicendo perſequar, & Servorum inquilinorum genus commemorabo, ex quo Ancillae Vmbelliferae apud latinos. In Balneo quum eſſent antiqui, Vmbella uſos fuiſſe docet Vas antiquum, cujus figuram nunc primum damus: in ejus deſcriptione aliquantum immorabimur, multaque rei domeſticae antiquae illuſtrandae opportuna ex eo evocabimus. Inquiram etiam num mos atque conſuetudo Vmbellae deferendae ſervata fuerit apud Etruſcos, in quorum vaſibus frequens ejus delineatio. Ac ne rerum partitione peccet diſputatio, ex qua materia, quave forma, figuraque conficerentur Vmbellae exponam, & quantopere lauti, ele-

a *Epiſtolarum lib. II. Ep. XIV. Cardinali Grimano, & lib. III. Epiſt. XXI. Franciſco Bentivolo Edit. Bonon.*

elegantes, in luxum effusi essent Veteres huic etiam supellectili apparandae palam fiet. Postremo quum Christiani non Ethnicorum exemplo perciti, sed natura ipsa docente ac magistra, antiquorum populorum mores fuerint imitati, de privilegio Vmbellae deferendae Viris Ecclesiae primoribus irrogato, non pauca scribam, ac Gemmam antiquo artificio factam adjiciam, & cui nam tribuenda sit imago in ea scalpta diligenter expendere non praetermittam. Equidem compertum habeo multa exstare antiqui operis monumenta ad Vmbellae formam, atque usum demonstrandum aptissima, quae huic Commentario inserere haud commodum duxi, ne quae jam prodita sunt memoriae ac litteris, repeterem atque iterarem. Paucula potius seligenda & sub adspectum subjicienda censui, nec dum ab aliis in lucem extracta, vel quorum πρωτότυπα non semel fueram contemplatus. Cetera quae ediderunt Boissardus, Bellorius, Dempsterus, Montfauconius, Embremayer, suis tantum locis indicabo.

CAPVT PRIMVM

De Vmbellae gestatione in sacris Dionysiacis. Pollucis, Pausaniae, Hesychii, Atque Athenaei de ea re testimonia expenduntur. Kunii interpretatio rejicitur. Pompa Alexandriae jussu Philadelphi deducta.

NON inscite Reinesius ἀπροσδιόνυσα esse scribit quae de Dionysio e veterum Theologumenis tradita habemus[a]. Illud tamen firmum & comprehensum video statas sollemnesque fuisse caeremonias Libero Patri addictas & consecratas, quae rato tempore summa religione perficiebantur. Ratum appello tempus festorum Dionysiacorum; enim vero notum id atque testatum ex antiquis Kalendariis apud Romanos *liberalia*. XVI. Kal. Apriles peragi, & *Bacchanalia* aliquando singulis mensibus. Graeci vero, ut ego opinor, Orgia ter celebrabant, nempe primum in agris mense Posideone, deinde mense

a *Inscript. Classe* I. *num.* CXXXIII.

Digitized by Google

se Lenaeone, tum Elaphebolione. Id etiam moneo, & antedenuncio, nam ad rem pertinet, Orgia noctu plerumque peracta [a], quod deinceps ob foedissimae turpitudinis infamiam edicto censuit coercendum Postumius Consul [b]; atque in media Graecia lege perpetua sustulit Diagondas Thebanus [c]. Sed dum Bacchi sacra *Orgia* nomino, utor comuni vocabulo, non certo atque proprio; nam ut est apud Servium, omnia apud graecos sacra significant, sicut caeremoniae apud latinos [d]. Quae autem *Trieterica* appellabantur, ea puto fuisse pompae plena, quae, alternis annis, omni apparatu, ornatuque celebrabantur, & in quibus ludi sumptusiores, populi frequentia ac multitudo quammaxima. Interea quum statutum sacrificium Baccho fieret, summa in omni actione superstitio, summumque studium, ne in vulgus profanum arcana dissiparentur, atque manarent [e]. At vereor, ne nimis trita ac proletaria consecrare videar, quamquam ita praefari multis de caussis necessarium duxerim; quare id nunc mihi sumo dicendum quod instat, nempe in multis Bacchi Festis Vmbellam gestari consuevisse, non ad solis fervorem, atque flagrantiam diminuendam; non ad coeli intemperiem devitandam, sed religionis caussa; idque testibus planum faciam locupletissimis, quos ex omni antiquitatis memoria excitabo. Horum itaque agmen ducit Pollux, non quidem omnium vetustissimus, sed qui paucis multa complectitur: ϗὶ τὸ σκιάδιον δὲ ἐστιν ἐν χρήσει ϗ σκιαδοφόροι, ϗ σκιαδοφορεῖ. ϗ Σκιὰς ὑφ᾽ ἧ ὁ Διόνυσος κάθηται. ϗ Σκιερὰ ἑορτή. *Sed umbraculum usitatum est, ut umbregeruli, & umbraculum gerit, umbraque, sub qua Bacchus residet, & umbratile* *Fe-*

a De propudiosis hisce pervigiliis sicut de reliquis *Διονύσου Νυκτιπόμπου* ritibus, copiose & erudite hac nostra aetate scripsere Alexander Panelius *de Cistophoris* §. IV. & V. &c. *Lugduni* 1734. Antonius Rivautella, & Joh Paullus Ricolvi *parte prima Marmorum Taurinensium ibi* 1743. Laurentius Begerus *de Nummis Cretensium Serpentiferis Coloniae Marchicae* 1702. &c.

b Senatus consultum, quo anno V. C. DLXVII. Bacchanalia sublata sunt, e veteri tabula aenea dederat Fabrettus *Inscript. Domestic. cap.* VI., sed mendis purgatum, egregioque commentario illustratum Matthaeus Aegyptius, vir summo ingenio & scientiae copia. *Neapoli* 1729.

c Cicero *De legibus* II. XV. Meursius lectionum Atticarum *lib.* III. *cap.* XXIII. restituendum censet *Pagondas Edit. Verburgii*.

d *In Aeneid.* IV. *Paris* 1660.

e Pausanias *Corinthiaca*, seu lib. II. *cap.* 37. *Edit.* Wechel 1613. τὰ δὲ ἐς αὐτὴν Διονύσῳ δρώμενα ἐν νυκτὶ κατὰ ἔτος ἕκαστον οὐχ ὅσιον ἐς ἅπαντας ἦν μοι γράψαι. *Quae circa illam* (loquitur de Palude Alcyonia) *quot annis libero Patri nocturna sacra fiunt, ea mihi nefas scribendo in vulgus efferre.*

Digitized by Google

Festum [a]. Quodnam autem fuerit umbratile hoc Festum docet Meursius in Graecia Feriata v. ΣΚΙΕΡΙΑ, nempe quod Aleae Arcadiae oppido in honorem Bacchi celebrabatur, tum etiam de Populis Atticae v. ΣΚΙΡΟΝ. Producebatur eo die sollemni indicata supplicatione, populo certatim confluente, sacrificulis longo ordine incedentibus Liberi Patris simulacrum, pampineis umbratum tempora ramis, carrucae apparatissimae imponebatur; huicque insidebat adolescentulus e Bacchantium numero, qui Vmbellam deferebat, majestatemque Numinis eo gestu ostenderet ac declararet: Meminit hujus Festi Pausanias in Arcadicis, ubi Aleam Argolici conventus participem describit. ἔστι τοῦ Διονύσου ναὸς καὶ ἄγαλμα. τούτῳ παρ᾽ ἔτος Σκιερίαν ἑορτὴν ἄγουσι. Quae sic censeo latine vertenda: *Est ibi delubrum ac simulacrum Bacchi, in cujus honorem quot annis Festum Vmbraculi agitant* [b]. Sane aberrat a Pausaniae sententia ac narratione Joachimus Kunius dum παρ᾽ ἔτος σκιερίαν ἑορτὴν ἄγουσι sic reddit: *Huic anniversarios dies Festos agitant* [c], nec satis mirari queo cur id, quod rei caput erat, silentio praeterierit, nempe vocem σκιερίαν; nam praeterquamquod peccat ipsa versio, ritus deportandae Vmbellae in Dionysiacis ita proprius & constans maxime apud Graecos, ut inde festi nomen deductum sit; quod vel ipsi Lexicographi vident, atque animadvertunt. quare Hesychius v. Σκιὰς in hunc modum interpretatur. Σκιὰς, ἡ ἀναδενδρὰς, καὶ σκηνὴ ὀροφομένη, καὶ τὸ θολῶδες σκιάδιον ἐν ᾧ ὁ Διόνυσος κάθηται. *Sciàs: vitis arbustiva, & Tentorium concameratum, & Vmbella Fastigiata, sub qua Bacchus considet* [d]. Eumdem profecto morem qui apud Aleae oppidanos viguit, puto retinuisse Eleutherenses, qui Atticam & Boeotiam olim dirimebant. Aedem Libero Patri dedicatam signumque ejus habebant, hocque, teste eodem Pausania, agmine composito deducebant, utque reor, Vmbella tectum, opertumque, quod in re non dubia iterum adnotare ille putavit non necessarium. καὶ ναὸς οὐ

 μέγας

a *Lib.* VII. *Cap.* XXXIII. *Edit. Johan Henrici Lederlini Amstelodami* 1706.

b *Arcadica sive liber* VIII. *cap.* XXIII.

c Pausaniam edidit *Lipsiae* 1696.

d *Lexicon. cum Not. Varior. Lugdun. Batav.* 1668. Nota indilligentiam virorum ceteroqui doctorum qui Hesychio edendo operam impenderunt: omnes ad unum ὀροφομένη scripserunt pro ὀροφομένη.

μέγας ἐςιν, ἐς ὃν τῦ Διονύσυ τῦ Ἐλευθερέως τὸ ἄγαλμα, ἀνὰ πᾶν ἔτος κομίζυσιν ἐν τεταγμέναις ἡμέραις. Est & Bacchi Liberatoris Fanum, non sane ingens, in quod signum ipsius singulis annis, statis diebus deportant [a].

At quo magis res perspecta atque explorata sit, disertissimum Athenaei testimonium recitabo ex eo libro, quo universam Bacchi pompam Vmbellaeque usum enarravit. Postquam igitur descripsit Alexandriam maxima celebritate omnis generis hominum florentem, populumque profusa hilaritate dies festos agitantem, quos in Liberi Patris honorem indixerat Philadelphus; postquam oculis quasi subjecit Hierophantas vel Phallos, vel mysticam Vannum gestantes; acclamationes ad tibiam fundentes, aut inania cymbala, & aerea nablia collidentes: hinc Maenades hederigeras capita retrorsum vi jacientes, illinc Bassarides fluxis passisque crinibus thyrsum quatientes, magnificentissimum Dionysii currum sic exprimit: *μετὰ τύτυς τετράκυκλος πηχῶν τεσσαρεσκαίδεκα, ὀκτὼ δὲ τὸ πλάτος ἤγετο ὑπὸ ἀνδρῶν ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατόν. ἐπὶ δὲ ταύτης ἐπῆν ἄγαλμα Διονυσίυ δεκάπηχυ, σπένδον ἐκ καρχησίυ χρυσῦ, χιτῶνα πορφυρῦν ἔχον διάπεζον, καὶ ἐπ' αὐτῦ κροκωτὸν διαφανῆ. περιεβέβλητο δὲ ἱμάτιον πορφυροῦν χρυσοποίκιλον .... εἶχε δὲ σκιάδα. Post hos quatuor rotis currus agebatur a centum & octoginta viris, longus cubitos quatuordecim, latus octo, in quo stabat simulacrum Bacchi, cubitorum decem, ex auro carchesio, Libantis cum tunica purpurea ad talos demissa, ac super ipsa Crocota pellucida: extima autem vestis circumjecta purpurea fuit auro variegata ...... Vmbella* (eam statuam) *operiebat* [b]. Ut vero jam nulla dubitatio sit sive scriptorum verba, sive vetustatis reliquias spectare velimus, quin judicemus Vmbellam in sacris Dionysiacis adlatam constanter fuisse, praestat recensere monumenta, quae ad id confirmandum videntur aptissima.

CA-

a *Attica sive liber* 1. *cap.* XXIX.

b *Dipnosophist. lib.* V. *cap.* IV. Hanc statuam aurei tripodes, aurei craterea, aureaeque coronae circumambiebant. Insidebat eidem currui Statua Nysae, quae est Indiae urbs a Baccho condita.

CAPUT SECUNDUM.

Monumenta aliquot σκιαδιοφόρησιν Baccho sacram referentia. Sardonyx nunc primum evulgata. Pictura Vasis Tuscanici perperam a Montfauconio explicata. Vetus Lapis ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΣΚΙΑΝΘΙ *restituitur.*

EA maxime animis affigi nostris ajebat apud Tullium Simonides, quae essent a sensu tradita atque impressa. Itaque ut quod jam scriptorum testimonio percepimus, etiam oculorum commendatione menti tradatur, sub aspectum ponam vetera monumenta, quae *σκιαδιοφόρησιν* Libero Patri sacram exhibent contuendam. Primum est anaglyphum bene longum, quod ad zophorum praeclarissimi alicujus aedificii exornandum quondam puto adjectum, editum a Boissardo [a], recusum deinde a Montfauconio [b], atque a Gronovio [c]. Alterum est gemma operis exquisiti & minime vulgaris, cujus exemplar atque effigies exstat in Collectione Embermayerii ab erudito Baiero notis perpetuis illustrata [d]. In hac potissimum Dionysius curru vectus, temulentus, vinoque confectus, demittens caput, obliquans cervicem visitur, cui adstat Ariadne, iisque advolat. Cupido duplex: alter Flabello languescentem Jacchum veluti refrigerat, alter Umbella defendit. In anaglyptis vero marito quidem assidet uxor, sed Umbella, fulcro quodam, currus balaustio infixa videtur. Hisce monumentis tertium adjicimus, quod ad Liberum Patrem pertinere nulli dubitamus; estque gemma tota sui specie exstans, quae nunc primum in lucem prodit ex Museo V. Cl. Philippi de Stosch, a quo humanissime accepimus.

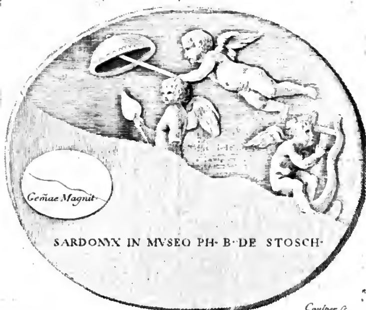
 Uti-

a *Admiranda Mon. Urbis Romae Num.* XXXXI.

b *Antiq. Expliqu. Tom.* II. *Part.* I. *Tab.* LXXXVI.

c *Antiq. Graec. Tom.* I.

d *Thesaurus Gemmarum Tab.* XIII. *Norimbergae* 1720.

Vtinam pars fracta hujus Sardonichis supereſſet , totumque σχηματισμὸν perſonarum exhiberet ! ſed ex puellorum geſtu Flabellum , Vmbellamque deferentium facile conjectabit quiſquis artificem Bacchum caelaviſſe venas inflatum nectare dulci atque jacentem ; nam ſi haec noſtra Sardonix cum gemma Embermajeriana comparetur , coelaturae delineatio ita perſimilis , ut eodem utramque ſpectare mihi facile perſuadeam . Accedit quod nulli Deorum , niſi Dionyſio , Vmbellam adpoſitam hucuſque praeſetulerint vetera monumenta . Erunt fortaſſe qui mirentur adpoſitum hic Genium alterum Lyram pulſantem , vel carmina canentem , quod Baccho extraneum , atque incongruens illis videbitur . Sed multis argumentis , eiſdemque hiſtoriae conſentaneis permotus ſcalptor hocce ſymbolum potuit adjicere . Apollini quidem Lyra dicata , at quae huic Numini data ,

Digitized by Google

data, Baccho aliquando communia. Quid ipsius simulacrum, Lysippi opus, in Helicone positum, quemadmodum a Pausania memoriae proditum est[a]? Non ne Pierius ille δικόρυφος mons, in quo Apollo considebat, etiam Baccho sacer habebatur? ita plane Euripides Iphigenia in Tauris.

Βακχεύουσαν Διονύσῳ
Παρνάσιον κορυφάν
Consecratum Baccho
Parnassium cacumen.

Qui item *in Lycimnio Apollinem, Liberumque unum eumdemque Deum esse significari scribit*[b]. Nec id naturae ipsius alienum, quum ipse Bromius Vates, Vatumque praeses crederetur. Aeschylus sane apud Pausaniam[c] secundo Bacchi auspicio Tragoediis scribendis animum appulisse fassus est. Numisma insuper exstat Familiae TITIAE, quod interpretationi huic meae firmamentum adjungit. Praefefert barbatum Bacchi caput, dependente capillorum cirro, & diademate alato decorum. Vorsum, Pegasus posterioribus insistens pedibus ad volatum se erigens, cum lemmate *Quintus* TITIUS. *Omnes in eo conveniunt antiquarii* (inquit Havercampus[d]) *ut poetae alicujus insignis cui Titio nomen fuerit, memoriam hic celebrari credant*. Vrsinus atque Begerus ad Titium illum Lyrica, & Tragica poesi clarum, de quo Horatius Epistolarum *lib.* I. *Epist.* III., pertinere sunt arbitrati. Havercampus vero nummum cusum existimat in honorem Caii Titii, quem studebant imitari L. Afranius, quemque laudibus effert Cicero in Bruto *cap.* XLV. Vtcumque res se habeat, Bacchus cum Pegaso, nempe Musarum symbolo, merito jungitur, quod Deus hic poeticis certaminibus maxime praesideret. In nostra hac Gemma, Lyram exscalpsit eruditus caelator, quae musis aptissime tribui solet. Haec scribenti mentem subit Graecum excellentis operis anaglyphum; quod Genuae est in Museo PP. Scholarum Piarum, de quo multa jam inde ab anno MDCCXLII. mihi perscripserat Cl. P. Petrus M. de Ferrariis. Exhibet Bacchum *Musicum*, sive Μελπόμενον, quem coluisse Acharnenses tradit

a *Eliacorum* II. *sive lib.* VI.
b *Macrobius Saturnal. lib.* I. *Cap.* XVIII. *Edit. Gronovii.*
c *In Atticis sive lib.* I.
d *In Thesaur. Morelliano Tom.* II. *Amstelod.* 1734.

tradit idem Pausanias [a]. Rupi insidet Bacchus, laeva Diotae incumbens, dextramque velut cantus modulator attollit; ante illum Nympha Cithara sonans; pone hanc Faunus imberbis canens; hinc Faunus alter tibiis paribus ludens, illinc Nympha alia sedens, sub qua musica quaedam prostant instrumenta. Eximium hoc, singulare, nec adhuc, quod sciam, editum marmor, pene dixerim, prae oculis habuisse Horatium dum ea fudit carmina:

Bacchum in remotis carmina rupibus
Vidi docentem, credite posteri,
Nymphasque discentes, & aures
Capripedum Satyrorum acutas [b].

Quae omnia dum animo colligo, rationem luce, & palam me reddidisse puto, cur inter Liberi Patris insignia Lyra recenseatur, & quam congruenter in Sardonyche Stoschiana Vmbellae copuletur; scilicet, ut in omnium oculis positum esset; Dionysium Musica, & Poesi delectari.

Superest vas fictile Musei Gualterii aquilo, luteoque colore pictum, Vmbellam repraesentans. Hoc Dempsterus protulit *Etruria Regali* [c]; at Vir ille doctissimus nil nisi *Tibiarum usum* apud Etruscos in ludis & funeribus duxit perpendendum in hac pictura. Montfauconius etiam suae collectioni censuit addendum [d]; sed dum ab antica posticam partem dividit atque sejungit, ut mihi quidem videtur, falsum de eo schemate tulit judicium; in ea namque sum sententia universam picturam ad Bacchum omnino pertinere, ac me deprehendisse confido quo tota res spectet. Recitabo primum Montfauconii verba, quibus vas ipsum describitur, opinionem deinde meam aperiam, ac confirmabo. *Prima vasis facies*, inquit ille, *Bacchum cum sua turma exhibet. Bacchans vir agmen ducit facem gestans. Bacchus ipse postea iter carpit Thyrsum tenens, & pallium gestans in posteriora rejectum, quo nuda non operiantur. Bacchantem ille mulierem tibia ludentem respicit. Postea accedit Bacchans senex forteque Silenus, qui discum tenet sive lancem. In altera vasis facie longe aliud*

a *In Attic.* b *Carminum lib.* II. *Ode* XIX. *Ad usum Delphin.*

c *Lib.* III. *cap.* LXVI. *pag.* 383.
d *Supplement. Tom.* III. *Tab.* XXXVII.

aliud ſpectaculum cernimus . Statim tres viſuntur mulieres , quarum duae ſedent , altera ſtat . Ex illis una Vmbellam geſtat hodiernis Vmbellis ſimilem . Hinc cernitur columna , cui inſiſtit Deus quiſpiam , ſive Dea , quam facile non agnoveritis . Id itaque primo arripio ad reprehendendum quod in altera vaſis facie ſpectaculum a prima longe diſſimile cerni affirmet , quum ibi mirabilis quaedam continuatio ſerieſque rerum exiſtat , ut alia ex alia nexa , & omnes inter ſe aptae , colligataeque videantur . Qui chorum ducit , facem utique geſtat manuque attollit , ſed qui illum inſequitur Bacchans eſt non Bacchus ipſe ; atque hic Bacchantem , non tibia , ſed tibiis paribus ludentem reſpicit ; poſtremo non Silenus diſcum aut lancem tenens , ſed Bacchans alter Tympanum efferens . Atque hi omnes feſtum agitant , quod Græci ΛΑΜΠΤΗΡΙΑΝ dixerunt Celebrabant potiſſimum Pellenſes in Achaja in honorem Bacchi τοῦ λαμπτῆρος faces in templum noctu inferentes & vini crateres paſſim per Vrbem diſponentes . De eo Pauſanias τούτῳ καὶ λαμπτηρίαν ἑορτὴν ἄγουσι καὶ δᾷδάς τε ἐς τὸ ἱερὸν κομίζουσιν ἐν νυκτί . *Huic* (i. e. Baccho) *etiam feſtum celebrant Lampteriam , & tum faces in Templum noctu ferunt* [a]. Quae in altera vaſis facie viſuntur minime ſunt diſſocianda , tum quia mos fuerit pictorum totam vaſorum ſuperficiem rebus in orbem obducere , quae ad unum referrentur, tum quia Vmbella Baccho maxime conveniat . Itaque , ut opinio mea fert , Mulieres quae adſtant , huic pompae interfuerunt , vel eam ſpectaturae juxta columellam , cui inſidet Bacchi ſignum , convenerunt . Altera ipſarum geſtat Vmbellam, & vel hac uſae ſunt in deportatione ſimulacri , vel eam pictor adjecit , ut ad Dionyſium univerſum ſpectaculum pertinere intelligeremus . Neque omnino alienum a pompa Dionyſiaca , in qua plerumque immoderata libertas , intolerandaque licentia, quod hic mulieres veſtibus ſuis modeſtiſſimos praeſeferant mores ; exemplum petam ex Vaſe Bacchico Muſei Kempiani [b], ubi mulier pudice , & elegantiſſime veſtita conſpicitur . Quod quum ita ſit , veteres & merito , & jure Vmbellam religionis cauſſa

a *In Achaicis ſive lib.* VIII. b *Monumenta Vetuſtatis Kempiana pag.* 124. *Londini* 1720.

cauſſa in ſacris Liberi Patris detulerunt, quam a majoribus ſuis acceperant Bacchum ipſum deportaſſe [a].

Nec vero praetereundum arbitror Vmbellae geſtamen tam praecipuum, tamque proprium Bacchi fuiſſe, ut ex eo nomen etiam ſortitus ſit. Satis mihi idoneum teſtimonium vetus lapis a Reineſio [b], & abs Cl. A. F. Gorio typis traditus [c]. Eſt autem ejuſmodi.

ΔΙΟΝΥΣΟΙ
ΣΚΙΑΝΘΙ
ΚΑΤΑ ΠΡΟΣΤΑΓΜΑ
ΜΑΡΚΟΣ ΠΙΝΑΡΙΟΣ
ΠΡΟΚΛΟΣ ΚΑΙ
ΑΡΙΣΤΟΒΟΛΟΙΣ
ΑΡΙΣΤΟΒΟΛΟΥ.

Vetuſtiſſimum hoc Epigramma ſingulari Diſſertatione explicare adorſus eſt Franciſcus Comes Montanus Piſaurenſis [d], deinde ſummo ingenio, exquiſitaque doctrina illuſtravit A. M. Salvinius,

a Permirum mihi eſt Cl. Bonarrotium unum omnium graviſſimum ac doctiſſimum virum, dum veterem caelaturam, ſeu ut vocant, *Cameum* ex vitro ſeu potius encauſto fuſe interpretatur, (*Medaglioni &c. Trionfo di Bacco pag.* 437.) nihil de Vmbella, quae in ea viſitur dixiſſe, imo nec a pictore effingendam curaſſe. Saepe & multum *Cameum* contemplati ſumus in Cimeliarchio Carpineo Bibliothecae Vaticanae contiguo, ac duo corrigenda cenſemus. Primo, ut ajebam, quod Vmbellam in diagrammate praetermiſerit: pateſcit ea apertiſſime in archetypo, fulcroque ſubſtentatur quod Faunus manu geſtat; fulcrum quidem inferne cuſpidatum eſt; ut in terram, ſi opus fuerit, Vmbella defigatur. Extima autem Vmbellae ſuperficies, ornatus ergo, ſquamoſa. Alterum eſt quod in Bonarrotii explicatione nonnulli putant emendandum. Exiſtimat ille in *Cameo* non Bacchum, ſed liberam temulentam decumbere, aſpectus enim, forma, veſtitus mulierem plane demonſtrant. At quid ſi ſcalptor *Bacchum Muliebrem* effingendum cogitatione ac mente conſtituerit? Nonnus Panopolita, qui Dionyſiaca omnia ſcribendo percenſuit lib. XIV. *edit. Wechel*, 1610. de eo ſic cecinit.

Πῆ δὲ γυναικείην φορέων ψευδήμονα μορφήν.
Saepe videbatur vultu fallente puella.

Eſt etiam ſplendidum de ea re teſtimonium apud Theodoritum *Hiſtor. Eccl. lib.* III. *cap.* VII. ubi de licentia quam Ethnici a Juliano nacti fuerant adverſus Chriſtianos ἐν Ἐμέσῃ δὲ ὁμόρῳ πόλει Διονύσῳ τῷ γύννιδι τὴν νεόδμητον ἀνιέρωσαν ἐκκλησίαν τὸ καταγέλαστον καὶ ἀνδρόγυνον ἐν αὐτῇ ἱδρύσαντες ἄγαλμα. *Emeſae, quae eſt urbs contermina, Eccleſiam, quae recens aedificata fuerat Baccho Gunidi* (muliebri) *conſecrarunt; ſimulacro ejus ridiculo & androgyno* (maſculo-femineo) *in eo collocato.* Atque id unum velim animadvertant, qui quum in Bacchicis antiquitatibus ſpeciem aliquam muliebrem conſpiciunt, ſtatim de Baccha cogitant, & Dionyſium expellunt.

b *Reineſius Claſſe* I. *Num.* CXXXIII.

c *Inſcript. Antiq. Florentiae To*[illegible]*.num.* I.

d *Giornale d' Italia Tom.* XXXII.

vinius [a], quorum diversa judicia nunc expendere oportebit. Montanus legendum putat ΣΚΙΑΝΘΙΟΥ, vel ΣΚΙΑΝΘΙΕΩΣ, vel etiam ΣΚΙΑΝΘΙΔΟΥ, atque τὸ ἐθνικὸν esse censet vocis Σκίας, quod est Arcadiae oppidum umbroso, & opaco loco situm. Sed Salvinius tota sententia ab eo dissentit, nam locus unde Bacchus sic poterat denominari, debuit esse Σκίανθος, ex quo derivetur ΣΙΑΝΘΙος; namque, inquit, ἀπὸ τῆς Σκίας esset Σκιάδιος. Quis Salvinio repugnabit & obsistet, homini scilicet, qui graecarum litterarum studio tantam contulit operam, ut omnes in eum transmigrasse crederentur? Sed quum infinita sint in antiquis marmoribus, quae necessario postulant emendari, Inscriptionem ita restituendam arbitror, ut cognomentum hocce non ab oppido Libero Patri sacro dedicatoque, vel ab alio derivandum sit, sed abs ritu gestandae Vmbellae. Quod antequam faciam, hoc quoque notandum est, Cl. Scipionem Maffeium [b] omni doctrinae genere excultissimum existimasse, primam etiam Inscriptionis lineam emendatore indigere; nempe quum marmor votivum sit, legendum Διονύσῳ [c]; res tamen exemplo non caret, si Διονύσου κατὰ πρόσταγμα latine reddatur: *Imperio Bacchi*. Formulae illae *Imperio Veneris*: *Jussu Apollinis* &c. & similia prostant in quavis Epigrammatων collectione. Inscriptionem itaque in hunc modum lubet restituere, ac latinitate donare, τὸ σκιανθι mutilum verbum esse reor, cui litterae aliquot sint addendae ad accommodatissimam significationem constituendam, scilicet suppleo ΣΚΙΑΝΘΕΝΤΟΣ, id est *Vmbra tecti*; vel ut Plautino utar verbo, *Vmbratici*. Nam quemadmodum Bacchus modo dictus est λύαιος, quod mentem blande leniat; ἐπιλήνιος, quod vindemiis. & torcularibus praesit; ἔνορχος, quo ejus sacra cum tripudio agerentur; θρίαμβος, quod primus triumphum duxerit; μιτρηφόρος, quod ejus caput mitra religaretur, si nimio vini haustu nutaret; ναρθηκοφόρος, a ferula, cujus usus in ejus Festis frequens erat &c. ita denominatus aptissime, propterea quod Vmbellam aeque ac mitram, & Ferulam in sacris sollemnibus obtineret. Vereor equidem ne

C haec

a *Apud Gorium ubi supra*.
b *Ibidem*.
c Reinesii index habet Διονύσῳ σκιάδῳ, quid sibi velit, haud satis percipio, nisi putet idem esse σκιάδῳ, ac σκιαδηφόρῳ, vel [illegible]μίτρῳ.

haec nostra lectio in vituperationem cadat recentium Grammaticorum, nimiumque nos pro libito arbitrari hi affirment, quum juxta eorum praeceptiones scribendum foret ΣΚΙΑΣΘΕΝΤΟΣ; sed illud erunt admonendi, Graecos litteram N alteri asperioris soni proximam vel praetermisisse, vel cum alia commutasse *εὐφωνίας* gratia. Sunt haec in promptu apud Scriptores de pronunciatione Graecorum, ac praecipue in Dialogo Erasmi. Ex eo autem, quod hic loco Σ sit N, ni ego fallor, vetustissima hujus marmoris aetas emergit; scalptum enim videtur dum adhuc graece litterae admodum impolitae rudesque essent, quibus deinde doctorum hominum, maximeque poetarum diligentia suas contulit veneres. Habe jam latinam Epigrammatis versionem

Ex . Jussu
Bacchi . Vmbratici
Marcus . Pinarius
Proclus . &
Aristobolus
Aristoboli . Filius . P.

Hic si de Dionysio finem faciam dicendi, satis diligentiae meae, satis caussae, & controversiae fecisse videar; sed nonnulla adhuc sunt ex Hebraeorum antiquitatibus huc accersenda, quo disputatio cumulatius tractetur.

CAPVT TERTIVM.

Judaeos Hellenistas in celebrando Festo σκηνοπηγίας multa abs Ethnicorum Bacchanalibus flagitiose adscivisse. Nec tamen omnino credendum Plutarcho, Judaeos se totos Idololatriae devovisse affirmanti. Narrantur ea, quae in Festo Tabernaculi formam habuere Dionysiorum. Nummus Agrippae senioris explicatus. Bacchicam σκιαδιοφόρησιν apud Hebraeos collabente Rep. vere obtinuisse.

NEminem latere arbitror permulta esse in Ethnicorum moribus, quae sacrae Scripturae interpretandae aptissime advocentur, lucemque afferant quamdam institutis Hebraeorum

rum

rum explicandis. Sollemne apud illos *Festum Tabernaculorum* ἑορτὴ σκηνῶν, vel σκηνοπηγία, vel *Festum collectionis*, quod a die XV. usque ad XXI. mensis *Tischri* singulari hilaritate, ac pompa agebatur. *Institutum quidam putant in memoriam protectionis, quam Deus Israelitis desertum transeuntibus nube dedit, sub cujus umbra tamquam sub tuto Papilione iter faciebant* [a]. Longe verius quod alii scribunt rationem ejus Festi fuisse commorationem Patrum, ac majorum suorum in Tentoriis ac Papilionibus, ut auctor Levitici disertis verbis testatur [b]. Dum etiam Exodi auctor inductum scribit in sollemnem gratiarum actionem pro collectis frugibus [c], & acta feliciter vindemia, quare a Theophylacto dicitur ἐυχαριστήριον ἐπὶ συγκομιδῇ τῶν καρπῶν [d]. Porro τῆς μεγίστης ἑορτῆς caeremonias jussu Dei Moses ipse praefinierat, ac constituerat. At quum Judaei jugiter in Idololatriam proclives, nativam perfectamque religionem, quam coelitus acceperant, peregrinis ac superstiosis ritibus contaminaverint, atque corruperint, tum in celebrando Tabernaculorum Festo, multa ab Ethnicorum Bacchanalibus videntur adscivisse. Cujus quidem turpissimae corruptelae potissimum in caussa extitit Judaeorum cum Graecis familiarior consuetudo, quae vel maxime ab obitu Alexandri M. intercessit [e]. Igitur quia collabente judaica Republica in hoc celebri Festo, praeter alios Bacchicos ritus, nisi me fallit animus, Vmbellae usum invectum non obscure perspicio, aggredior rem quam diligentissime expendere, momentoque suo ponderare.

Compertum sane mihi est, Ethnicos Scriptores, qua inscitia,

 tia,

a *Thomas Goodvvinus Moses & Aaron sive civiles & ecclesiastici Ritus lib.* III. *cap.* VI. *Francofurti* 1716. *edit. Hottingeri Goodvvini Nepotis*.

b *Levit.* XXIII. *V.* 43.

c *Exod.* XXIII. v. 16. *V. Conradum Mel: Antiquarius Sacer, de Usu Antiq. Judaicarum Graec. Roman in exemplum Scripturae duct. &c. Joh. Meyerum de origine & caussa Festorum Judaicorum. Conradum Ikenium Antiquit. Hebraic. P.* 1. *cap.* XII. *de Temporibus sacris* §. 19 *Bremae* 1735.

d *In Joban.* VII.

e Alexandri Magni successoribus de summa Imperii contendentibus, Judaeorum terra modo Aegypti modo Syriae Regum ex gente Macedonica praeda fuit. His regnantibus facile Graecorum moribus adsueverunt Judaei: potissimum quum Ptolomaeus Lagus Philadelphi Pater multitudinem eorum in Aegyptum deduxit. Longe nequiora sub Antiocho Epiphane acciderunt. Quum ipsius dominatu omnia tenerentur, graecas consuetudines in sacris & civilibus ritibus Judaeos partim suppliciorum metu, partim voluptatis illecebra imitatus fuisse legimus *Macab.* II. IV 10. 11. Ceteris exemplo fuere par illud impium ac scelestum Jason atque Menelaus, tum etiam Aristobulus. *V. Joseph Antiquit. Judaic. lib.* XII. *&* XIII. *Edit. Amstelodam.* 1726.

Digitized by Google

tia, qua ſtudio partium corruptores antiquitatum Hebraicarum extitiſſe, & quae in eorum libris ſuperſunt Judaicae gentis veſtigia plerumque mendoſa eſſe ac depravata [a]. Non eſt tamen cur omnino Plutarchum reprehendamus propterea, quod *σκηνοπηγίαν* a Judaeis more Bacchantium peractam adfirmet: minime a vero abeſt ſi dicatur id ſerius contigiſſe, ſcilicet Plutarchi aetate; contigiſſe autem praeter omne divinae legis praeſcriptum, & contra primaevum morem. Ceterum plena errorum ſunt omnia, quae ſubdit, nempe hoc Feſtum Libero Patri fuiſſe dedicatum, Bacchumque ipſum a Judaeis coli. Is quidem in hunc modum ſcribit: *τῆς μεγίστης καὶ τελειοτάτης ἑορτῆς παρ' αὐτοῖς ὁ καιρὸς ἐστι καὶ ὁ τρόπος Διονύσῳ προσήκων. τὴν γὰρ λεγομένην νηστείαν ἀκμάζοντι τρυγητῷ τραπέζας τε προτίθενται παντοδαπῆς ὀπώρας, ὑπὸ σκηναῖς τε καθιᾶσιν, ἐκ κλημάτων μάλιστα καὶ κιττοῦ διαπεπλεγμέναις, καὶ τὴν προτέραν τῆς ἑορτῆς σκηνὴν ὀνομάζουσιν. Ὀλίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις ἄλλην ἑορτὴν οὐκ ἂν δι' αἰνιγμάτων, ἀλλὰ ἄντικρυς Βάκχου καλουμένου τελοῦσιν. Ἔστι δὲ καὶ κρατηροφορία τὶς ἑορτὴ καὶ θυρσοφορία παρ' αὐτοῖς, ἐν ᾗ θύρσους ἔχοντες εἰς τὸ ἱερὸν εἰσίασιν. εἰσελθόντες δὲ ὅ τι δρῶσιν οὐκ ἴσμεν. εἰκὸς δὲ βακχείαν εἶναι τὰ ποιούμενα. καὶ γὰρ σάλπιγξι μικραῖς, ὥσπερ Ἀργεῖοι τοῖς Διονυσίοις, ἀνακαλούμενοι τὸν Θεὸν χρῶνται. καὶ κιθαρίζοντες ἕτεροι προσίασιν, οὓς αὐτοὶ λευίτας προσονομάζουσιν, εἴτε παρὰ τὸν λύσιον, εἴτε μᾶλλον παρὰ τὸν Εὔιον τῆς ἐπικλήσεως γεγενημένης. Maximae, & perfectiſſimae* (Judaeorum) *ſollemnitatis & tempus & modus cum Bacchi ſacris congruit. Quod enim ipſi vocant jejunium, id ſic celebrant, ut maxime fervente vindemia proponant menſas, in quibus expoſitae ſint omnis generis fruges: & ſub Tabernaculis deſident, potiſſimum e palmitibus & hedera, quae contexuntur: & diem, quae Feſtum antecedit Tabernaculariam nominant. Paucis vero poſt diebus aliud Feſtum non obſcure, ſed omnino aperte Baccho nuncupatum celebrant. Eſt etiam apud eos ſollemne Feſtum craterophoria* (crateris geſtatio) *& Thyrſophoria, ubi Thyrſos geſtantes in templum intrant: quid intus faciant, ignoro. Credibile eſt Bacchi ab iis ſacra peragi. Nam tubis exiguis ſicut Argivi in Bac-*

a Singulari libro id docuit Chriſtianus Wormius *de corruptis Antiquitatum Hebraearum apud Tacitum & Martialem veſtigiis*.

Digitized by Google

Bacchanalibus utuntur, ut Numen evocent: & alii progrediuntur citharis ludentes, quos ipsi Levitas appellant, sive a Lysio, sive ab Evio[a] *potius ita dictos*[b]. In hoc quidem splendide mendacem ajo esse Plutarchum, quod Judaeos aperte & large DIs Ethnicorum cultum adhibuisse scribat.

Venio nunc ad ea, quae in Festo Tabernaculi similitudinem & formam habuere Dionysiorum; sequar autem Jo. Gothofredum Lakemacherum, qui acute, multisque verbis disputavit *de Ritibus quibusdam Bacchicis a Graecis ad Judaeos derivatis*[c]. Praemonuimus itaque cap. I. Bacchi sacra noctu plerumque exerceri; eodem ferme modo vesperascente jam die in Atrium turba feminarum confluebat Festum Tabernaculorum actura. De quibus sacris pervigiliis ex divinarum litterarum testimonio permulta sunt apud Petrum Zornium[d], & Joh. Christophorum Harenbergium[e]. quamquam populi hujus sollemnitates ferme omnes nocturno tempore celebrari consuevisse, non inscite evincunt Joh. Ligtfootus[f], & Campegius Vitringa[g]. Deinde cap. II. in Bacchi Templum Lampades, facesque accensas inferri adnotavimus; quod etsi in Panathenaeis, Hephestiis, Prometheis usuveniret, Dionysio tamen ab Aristophane potissimum adjudicatur: *σὺν πευκαις σελαγεῖ Κωμαστὴς Διονύσος cum taedis fulget comessator Bacchus*[h]. Simillima narrant Talmudici de Festo Tabernaculorum, in quo viri primores ac religiosi faces ardentes inter saltandum in altum jaciebant, delapsasque manibus rursum excipiebant. Quid dicam de saltationibus a Bacchantibus artificiose institutis? *Δαὶμων Ενόρχης* Lycophroni dicitur ipse Dionysius[i]. Quid de cymbalis, nabliis, tibiisque, aut de vociferatione? de amphorae & calathi gestatione? de ramorum agitatione? quid tandem de comessationibus & compotationibus? notissima haec dum Baccho sacra haberentur.

a *Symposiacon lib. IV. Edit. Xylandri Francofurti* 1599.

b Utrumque Bacchi nomen. V. Banier. *Explicacion Historique des fables Tom.* II.

c *In Observationibus Philologicis Tom.* I. *Obser* II. *Helmestadii* 1725.

d *Opuscula sacra Tom.* I. *de Vet. Hebrae. Pervigiliis sacris Altonaviae* 1743.

e Exstat in *Bibliotheca Bremensi Classe* VII. *Fasciculo* I.

f *In Horis Hebraicis ad Marci* XIV.

g *Comment. in Esaiam* XXX. *V. Critic. Sacr.*

h *In Nubibus. Edit Ludolph. Kusteri. Amstelodami* 1710.

i *In Alex.*

tur. Verum turpes ac flagitiosas ejusmodi caeremonias a Graecis (praesertim sub Regibus AEgyptiorum Syrorumque Macedonicis) didicisse, & aliquando nequiter retinuisse Judaeos recentiores legisque desertores probat idem Lakemacherus, cujus verba, atque allata ab eo testimonia exscribere supervacaneum duco. Nunc quod in hac re primum interest, conficiamus.

His itaque graecorum ritibus imitandis quum perdite incumberent, nihil miror si vel ipsam Vmbellam more Bacchico in Festo Tabernaculi deferrent. At inquies, ubinam ejus moris indicia? in nummo Agrippae Senioris abs Judaeis Hellenistis percusso, quem subjicio conspiciendum.

Diu multumque haesit Cl. Spanhemius, ut ipse fatetur [a], quo referenda essent symbola in utraque nummi parte insculpta. Dubitaverat primum, spicas illas fertilitatem Provinciarum, quibus praeerat Agrippa, denotare [b]. Tandem spicarum manipulum ad Festum Pentecostes pertinere opinatus est [c], pluribusque argumentis eam opinionem tuetur, atque persuadet. De Tentorio autem, quod est in altera nummi parte cum Bocharto Hebraicarum antiquitatum primipilo, atque cum Boterovio [d] sentit, nempe Festum Tabernaculorum ab eo praesignari [e], quod communiter probatissimi scriptores concordi plane sen-

a *De Vsu & Praestant. Numism. Diss.* VIII. *Edit. Amstelod.* 1717.

b Recte id quidem est suspicatus; nam Metapontini prae multis & Siculi, apud quos magna frumenti copia spicas triticeas suis nummis insculpi jussere. Sunt praeterea nummi alii complures, qui id confirmant, ut illud Antonini Pii cum lemmate ΕΥΘΗΝΙΑ *Fertilitas*, ceterique quos collegit, illustravitque Chrysostomus Hantaler: *Exercitationes Faciles de Nummis Veter. Dialog.* XII. n. VIII. *Norimbergae* 1741.

c Spicarum manipulum in nummo Agrippae Auctor Cimelinthecae S. Genovefae ad Festum Azymorum spectare arbitratur. *Gabiner de Sainte Genevievfue Tab.* XXIV. *pag.* 91.

d *Claude Bouterove, Recherches de Monnoyes pag.* 30. *Paris* 1666. Petrus Seguinus in *Selectis Numismatibus Parisiis* 1684. censuit non Tentorium esse, sed Galeam equina cauda insignitam; at nummum certe ille viderat nimis detritum, ut in eam descenderet sententiam.

e Joh. Harduinus quem unum novitas magis quam veritas ad nummos interpretandos semper excitavit, sibique in laude posuit via progredi nullius antea trita pede, en quid de hoc symbolo proferat. Tabernaculum illud Agrippae, & quidem Junioris Ducatum ex S. C. in Judaea commissum indigitare, quo procurationem gereret

ſententia aſſeverant. Jam vero quae ſimilitudo hujuſce Tentorii cum Tabernaculis. quae a Judaeis pro illa celebritate fabricabantur, dum Moiſi leges, & inſtitutae ab eo caeremoniae adhuc cuſtodirentur? Vetera Hebraeorum Tabernacula ſub dio conſtitui oportebat; non intra Portas, aut ſub arboris tegmine; nec tegi velis, nec condenſari frondibus. Rimulas quoque relinqui fas erat, per quas pluvia illaberetur, Solis radii tranſmitterentur, Stellae noctu tranſparerent. Thyrſi olearum, & Palmarum, termites Myrtorum, rami Salicum parietibus, tectiſque aedificandis materia aptiſſima: tectorum vero forma numquam culminata, ſed plana. In Nummo autem Agrippae nil viſitur, quam Vmbella in acumen deſinens, ab imbribus pertegens, ſolis radios arcens: hic nullum termitum aut ramorum veſtigium, ſed opus textile, aut pelliceum baculo quodam ſuffultum. Quid tantam effecit diſſimilitudinem in Tabernaculis conſtruendis? Ita plane exiſtimo; Foedifragos Hebraeos illos ex longa ac vitioſa cum Graecis conſuetudine. apud quos magnificam σκιαδιοφόρησιν ſaepe viderant, corrupto contaminatoque judicio illam ſuis ritibus admiſcuiſſe, Atque eo etiam magis, quod patriis regionibus extorres, ac in exilium exportati diu a ſuae religionis caeremoniis fuerint prohibiti: id autem facile evenit ob eam rem, ut purioris, caſtique cultus a Moſe inducti obliviſcerentur. Vel quod putarent licere ſibi tempori ſervire, & potentiſſimis ſuis Regibus obſecundare, Tabernacula ſic aedificando, & quod ritum hunc falſo arbitrarentur ex his rebus, quae neque in vitiis, neque in virtutibus ſunt. Vt ut res contigerit, duo rata fixaque puto, Tentorium in nummo Agrippae ad Feſtum Tabernaculorum pertinere, formam vero Tentorii adeo ab antiquis abſimilem atque abnormem indicio eſſe quidpiam ex Ethnicorum moribus derivatum apud Judaeos Helleniſtas obtinuiſſe.

CA-

ceret non regia poteſtate, ſed ſolo militum imperio: eſt enim imperatoris adſignare ubi Tentoria ponenda, quove transferenda. V. *Chronologia ex Nummis reſtituta cum Proluſione de Nummis Herodianis*. *Pariſiis* 1693. At quis tam hebes, quem iſta moveant? aut quid negotii eſt haec portenta convincere?

CAPVT QVARTVM.

Qua ratione Vmbella deportaretur in Eleusiniis Thesmophoriis, ac Panathenaeis religionis ergo. Aristophanis Scholiastes castigatus. Thesmophoria fuisse ἔργα νυκτείεια. Numisma Juliae Domnae illustratus. ΣΚΙΡΑ *apud Athenienses in honorem Minervae Scirades. Vmbella in eo festo quorsum elata. Cur illa albi coloris. Suidas parum sibi constans in ejus descriptione.*

GRaeci quondam, qui omnia, quae ad Deorum cultum pertinerent diligenter pertractabant, iisque nomina naturae officiisque apta & convenientia imponebant, praeclare Bacchum, teste Strabone [a], appellabant: *ἀρχηγέτην μυστηρίων τῆς* ΔΗΜΗΤΡΟΣ, *Ducem Misteriorum CERERIS*. Quare quum jam superioribus capitibus traditum a nobis sit, qui fuerit Vmbellae usus in Dionysiacis, sequitur nunc ut explicemus qua ratione deportaretur dum dies Festi in honorem Cereris, totius Graeciae celebritate, agerentur. *In Cereris autem festis prædicantur illa Eleusinia, quae apud Athenienses nobilissima fuerunt* [b]. In quem vero finem ea instituta sint ita in promptu est, ut disputatione non egeat. Hoc Graecorum animis insitum & persuasum raptam a Plutone prope Lernam, ubi Fluvius Chimarus labitur, Proserpinam fuisse, *quam quum investigare & conquirere Ceres vellet, dicitur inflammasse taedas iis ignibus, qui ex Aetnae vertice erumpunt, quas sibi cum ipsa praeferret, orbem omnium peragrasse terrarum* [c]. In ejus memoriam sacra haec, de quibus tractationem mihi assumo, ab Erechteo Pandionis Filio (a quo Athenis exordium coepit regum Erectidarum) dedicata sunt, aut saltem sollemniori ritu peracta feruntur; & dupliciter Dionysiacis assimilia, tum quia alia *τὰ μεγάλα*, alia *τὰ μικρὰ*, tum quia noctu peragebantur mensibus Anthesterione, & Boedremione.

Cereri

a *Strab. Geograph. lib. x. Edit. Paris. 1620.*
b *D. Augustin de Civ. Dei lib. VII. c. XX. Edit. Rom. 1468.*
c *Cicero in Verrem* IV. Addito, si placet Arnobii verba: *Eleusynia illa mysteria & sacrorum reconditi ritus, cujus memoriam continent? nonne illius erroris, quo in filia conquisitione Ceres fessa oras ut venit ad Atticas, triticeas attulit fruges. lib. v. Lugdun. 1677.*

Digitized by Google

Cereri etiam Thesmophoria summa religione, devinxit Triptolemus, quae apud Graecos, nocturno quoque tempore, mense Pinapesione, post tritici demessionem celebrabantur [a]. Ea non solum Athenis, sed alibi etiam obtinuere, & inventa creduntur in memoriam latarum a Cerere legum, & datarum hominibus frugum. Cetera, quae ad festi hujus originem antiquitatemque spectant, tradit illustris Ezechiel Spanhemius in observationibus ad Hymnum Cereris Callimachi. *Ex Aegypto in Graeciam & a Danaidibus quidem ac proinde Argos, ubi eaedem cum Patre Danao dicuntur adpulisse, illatum primo hoc Cereris Festum. Θεσμοφόρια a Graecis dictum tradit Herodotus lib II. cap.* CLXX; *ita tamen ut recuperata a Doribus Peloponneso, apud solos Arcades idem deinceps remanserit*. Multa equidem Eleusiniis aeque ac Thesmophoriis erant communia, atque inter haec gestatio Vmbellae. Scholiastes vetustissimus Aristophanis in Avibus. *το σκιάδειον κατασκευάσματι ὅπερ ἔχουσιν αἱ κανηφόροι ἀπιοῦσαι εἰς τὰ ἐλευσίνια ὑπὲρ τοῦ μὴ καίεσθαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου. Vmbella operculum quoddam, quod gesserunt Canistra ferentes* (Virgines) *ad Eleusinia, ne a sole adurerentur* [b]. Sed hac in re auctor adhibendus ipsemet Aristophanes *θεσμοφοριαζουσαι*, a quo inter requisita pro Choro Mulierum Thesmophoria celebrantium adducuntur *καλάθισκοι, καὶ σκιάδοι. Calathisci & Vmbellae.*

Ημῖν μὲν γὰρ σῶν ἔτι καὶ νῦν
Ταντίον, ὁ κανῶν, οἱ καλάθισκοι
Τὸ σκιάδειον.
Nobis enim salvum adhuc etiam nunc
Lisciatorium, scapus textorius, Calathisci,
Vmbella. [c]

Duo tamen in Aristophanis Scholiaste arbitror improbanda. Primum quod Vmbellam non Pompae sacrae supellectilem judicet, sed potius inter utensilia domestica mulierum recenseat. Alterum quod ad solis aestum devitandum a matronis deportari affirmet. Enim vero Aristophanes ipse Calathiscos & Vmbellas

 perae-

a Non quinquartia, sed annua fuisse ejusmodi sacra probare adnititur. Vandale in marmoribus. *Dissert.* VIII. *cap.* II.

b His omnino similia habet Suidas in Lexico v. *σκιάδειον* *Edit. Colon. Allobrog.* 1619., & *Cantabrigiae* 1705.

c *Edit. Kusteri.*

peraeque memorat: erantque ſymbolica quædam inſtrumenta, quibus, aut rerum a Cerere, & Proſerpina geſtarum recordatio excitaretur, aut quid in his ſacris foret agendum praeſignabatur. Neque opus erat umbraculo ullo ad Eleuſinia, & Theſmophoria abeuntibus, quum mulieres ad illa die veſperaſcente, & ſub occaſum ſolis procederent. Quod autem per noctem Theſmophoria celebrarent, ſcriptum eſt ab ipſo Ariſtophane, dum ea, loco laudato, *γυναικῶν ἔργα νυκτέλια*, *mulierum opera nocturna* appellat, a quo non diſſentit Arnobius: *Vultis enim conſideremus myſteria, & illa divina, quae Theſmophoria nominantur a Graecis, gente ab Attica ſancta illa* PERVIGILIA *conſecrata ſunt* [a].
De Eleuſiniis vero, quod noctu agerentur, fuſe lateque probant ſcriptores de Feſtis Graecorum, quorum auctoritati ſuffragatur Numiſma magni moduli Maſaccae in Cappadocia ſub monte Argeo. (cui deinde Caeſareae nomen fuit) percuſſum in honorem Iuliae Domnae, ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩϹ ΚΑΙϹΑΡΙΑϹ ΝΕΟΚΟΡΟΥ. Exſtat de more caput Auguſtae, vorſum autem *Genius Vrbis: Meta ante, & altera poſt Genium cum duabus Taedis hinc & inde. Cerealia Gracis ἰλλδσίνια in Circo noctu peracta indicant; unde Circi metae & lampades, quod ſacra a Matronis luctus cauſſa Cereris filiam cum facibus quaeritantibus celebrarentur* [b].

Celebritati ac pompae τῶν θεσμοφορίων nihil ceſſerant τὰ παναθήναια in honorem Minervae, quae Athenis potiſſimum auſpicatis diebus agi conſueverunt. Nihil ego dicam de ſollemnibus ludis, ſupplicationibus, obambulationibus, muſicis aut gymnicis certaminibus illic habitis:

Debita cum caſtae ſolvuntur vota Minervae,
Tardaque confecto redeunt quinquennia luſtro?

Quid attinet de rebus tam apertis plura requirere? Tempus tamen, quo celebrabantur neceſſum eſt paucis adnotare: Τὰ μεγάλα παναθήναια itaque XXII Hecatombeonis, τὰ μικρὰ poſtridie Bendideorum, ideſt XX Thargelionis. De his autem ſcribentibus quid frequentius, aut uſitatius quam Virginum σκιαδηφόρων commemoratio? cujus rei documenta qui exquiret, adeat

a *Lib. v. Edit. Lugd. Batav. 1651.* b *Vaillant in num. Muſei de Champs.*

adeat Johannem Meursium, a quo haec copiose tractata sunt [a]. Sed fuit apud Graecos celebrior quaedam dies in honorem Minervae, quae Vmbellae sollemni ritu deferendae penitus addicta videbatur, nempe Festum ΣΚΙΡΑ, vel ΣΚΙΡΟΣ, aut ΣΚΙΡΟΝ. Quatuor hic excutienda res suppeditat: Festi hujus ritum, mysticam ejusdem significationem, tempus, quo agebatur, & Vmbellae in eo adhibitae conditionem, atque naturam. Haec omnia autem brevi oratione conclusit Suidas. *Σκίρα ἑορτὴ παρ' Ἀθηναίοις, ἀφ' ἧς καὶ ὁ μὴν Σκιροφοριών. Φασὶ δὲ οἱ γράψαντες περὶ τε μηνῶν καὶ ἑορτῶν Ἀθήνησιν, ὡς τὸ σκίρον σκιάδιον ἐστι, μεθ' οὗ φερόμενοι ἐξ Ἀκροπόλεως εἰς τίνα τόπον, καλούμενον Σκίρον πορεύονται ἥ τε τῆς Ἀθηνᾶς ἱέρεια, καὶ ὁ τοῦ Ποσειδῶνος ἱερεὺς, καὶ ὁ τοῦ Ἡλίου. κομίζουσι τοῦτο Ἐτεοβουτάδαι. σύμβολον δὲ τοῦτο γίνεται τοῦ δεῖν οἰκοδομεῖν καὶ σκέπας δὲ ποιεῖν, ὡς τούτου τοῦ χρόνου ἀρίστου ὄντος πρὸς οἰκοδομίαν. καὶ Ἀθηνᾶν δὲ Σκιράδα τιμῶσιν Ἀθηναῖοι, ἣν φιλόχορος μὲν ἐν β'. Ἀτθίδος ἀπὸ Σκίρου τινὸς Ἐλευσινίου μάντεως κεκλῆσθαι. Πραξίων δὲ, ἐν β'. Μεγαρικῶν, ἀπὸ Σκίρωνος ..... Σκίρος σκιαδιον. ἑορτή τίς ἀγομένη τῇ Ἀθηνᾷ, ὅτε σκιαδίων ἐφρόντιζον ἐν ἀκμῇ τοῦ καύματος. Σκίρα δὲ τὰ σκιάδια. οἱ δὲ οὐ διὰ τοῦτό φασιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπὸ Σκίρων Ἀθηνᾶν, ἣν Θησεὺς ἐποίησεν, ὅτε ἐπανήει ἀποκτείνας τὸν Μινώταυρον. ἡ σκίρα δέ ἐστι γῆ λευκὴ, ὥσπερ γύψος. οἱ δὲ φασὶν ἀπὸ Σκίρου τοῦ Ἐλευσινίου μάντεως γενέσθαι τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην. ἄλλοι δὲ ἀπὸ Σκίρου τοῦ συνοικίσαντος Σαλαμῖνα. Scira Festum apud Athenienses, a quo & mensis Scirophorion appellatus est. Dicunt autem illi, qui de Mensibus & Festis Atheniensium scripserunt, Scirum Vmbellam fuisse, cum qua Minervae sacrificula, & Neptuni solisque sacerdos ex Arce in locum quemdam, qui Scirus dicebatur, deducerentur: Eteobutadis [b] Vmbellam istam ferentibus. Ea autem res significabat, domos tunc & tecta exstruenda esse, quod tempus illud aedificationi maxime opportunum esset. Et Minervam Sciradem Athenienses colunt; quam Philochorus lib. II Rerum Atticarum, a Sciro quodam, vate Eleusinio, sic dictam esse tradit. Praxion vero, libro II Rerum Megaricarum,*

D 2

a *Panathaenea*, *Graecia Feriata*, *Lectiones Atticae*.

b Familia nobilis apud Athenienses ex qua lecti Sacerdotes a Bute Sacerdote sic dicta. Aristophanis tamen Scholiastes a Sacerdotibus Erechthei Regis delatam scribit.

rum , a Scirone quodam .... Sciros Vmbella . Festum etiam in honorem Minervae celebrari solitum , eo tempore , quo ob summum aestum homines Vmbellas sibi parabant . Scira enim dicuntur Vmbellae . Alii vero festum hoc non inde sic appellatum esse ajunt, sed a Minerva, quam ex terra alba Theseus fecit, cum occiso Minotauro domum rediisset . Scira enim est terra alba , ut gypsus . Alii tradunt , cognomen hoc a Sciro quodam Eleusinio vate deductum esse . Alii a Sciro , qui in Salaminem colonos deduxit [a] . Copiose & absolute videntur haec dicta a Suida ; Nihilominus pauca addenda sunt, nonnulla damnanda , obeloque fodienda . Ac primo Festum ejusmodi non solum in honorem Minervae , sed etiam Cereris & Proserpinae institutum contendunt alii . Meminit Festi hujus Polyaenus [b] : quo die quum Athenienses insignem & gloriosam victoriam ad Mantineam fuissent consecuti , ejus diei recordatio jucundior apud ipsos , atque sollemnior evasit [c] . Verno autem tempore , id est XII Scirophorionis , quare inconstantissime hoc dictum est a Suida *ἐν ἀκμῇ τοῦ καύματος in summo aestu* , vel *in ipso aestus vigore* celebrari , eamque ob caussam Vmbellam eo die gestari . Mense Scirophorione nondum exacto , homines calore majorem in modum minime aestuare quis ignorat ? Quod sane vel ipse advertere poterat , qui scripserat Vmbellae gestationem in eo Festo indicio esse tempus idoneum advenisse parietibus struendis , domibusque exaedificandis , quod unum ferventiori anni parte haud contigit , sed veris tempestate .

Postremo libenter assentior Meursio in eo festo Vmbellam fuisse albi coloris ; quod tamen non ideo factum censeo , ut illa Simulacro Minervae a Theseo dedicato par esset , atque assimilis , sed quia hic color laetitiae caussa adhibitus [d] . Non sum nescius Herodianum , Plutarchum , atque Arthemidorum [e] affirmasse veteres diebus luctuosis albis vestibus usos fuisse , & qui illis essent induti , moerentium speciem praebere : quod etiam indicavit , atque innuit Homerus , ubi de Patrocli funere [f] .
Sed

a *Tom.* III. *Edit. Cantabrig.*
b *Lib.* III. *Edit. cum Not. Varior. Lugd. Batav.* 1690.
c *De Gloria Athen. Plutarch.*
d V. Ferrarium *de re vestiaria lib.* I. *c.* XXII.
e *Herodianus Edit. Argent.* 1662. IV. II. *Plut. quaest. Roman.* XXVI. *Artemidorus Oneirocritica* II. III. *Lutetiae* 1603.
f *Illiad.* Σ. *Edit. Lederlin.*

Sed etiam cuivis pompae hilaritatis plenae, omnibusque apparatissimis spectaculis candida veste inter fuisse traditum est communiter a scriptoribus de Re Vestiaria [a]. Festiva Martialis carmina (si tamen hic fas est) testis loco recitabo [b]. Quamquam id mihi aliquam efficit suspicionem, ut minime a vero abesse tradam illorum sententiam, qui Σαίρων Cereri sacram autumarunt.

Alba decet Cererem vestis, Cerealibus albas
Sumite, nunc pulli velleris usus abest [c].

CAPVT QVINTVM.

Vmbellam nedum nostra memoria, sed ab ultimis usque temporibus velut insigne & indicium dignitatis habitam fuisse. Id vel maxime apud antiquissimos Persarum Primores. Quid reliquiae Persepoleos. Conradi Stiglizii sententia de Vmbellis, Statutis signisve Heroum adpositis. Jus deferendae Vmbellae a Senatu P. C. minime irrogatum. Vmbella num tegumentum capitis Despotae, & Procerum Byzantinorum? Praetoribus juri dicundo an concessa, atque data?

VEtus opinio est pene ab heroicis usque ducta temporibus dignitatem certis insignibus, atque indiciis sustentari exornarique. Nam quum ea a Tullio definiatur honesta cultu, & honore, & reverentia digna auctoritas; consentaneum est, ut qui summum, & altissimum gradum obtinent Civitatis, signis quibusdam sui adventus, & conditionis populum veluti admoneant, quibus hic percitus, observantia & obsequio illos prosequatur. Insignibus hujusmodi si Vmbellam annumeravero, rem & Scriptorum judicio, & praeclaris monumentis testatam affirmabo. Principio Persarum Reges (ut ab ultimis quorum vestigia supersunt, auctoritatem repetam) Vmbella usi sunt, qua

a Adissis libros, qui manibus omnium teruntur.

b Martialis IV. II. *Edit. Calder.*
Spectabat modo solus inter omnes
Nigris munus Horatius lacernis,
Cum plebs, & minor ordo, maximusque
Sancto cum duce candidus sederet.
Toto nix cecidit repente coelo:
Albis spectavit Horatius lacernis

c Ovid. *Fastorum* IV. similia habet *Metamorph.* X. *Edit. Amst.* 1727.

qua magnam speciem ac majestatem Regis declarari putabant. Nihil fortasse vetustius ruinis ruderibusque Urbis Persepoleos in magna & amoenissima planitie, non longe ab Araxe fluvio, quondam sitae, quae etiam num conspicientibus admirationem injiciunt. Urbem hanc magnificentia aedium regiarum insignem aetatem Alexandri M. antecessisse non obscurum opinor, neque absconditum. Columnas, peristilia, pyramides, toreumata, quae adhuc supersunt, viderunt diligentius, prae ceteris Chardin [a], & Bruyn [b] in doctis peregrinationibus, quas ad eam regionem instituerunt. Quumque ea monumenta describant, aliquot anaglyphta oculis subjiciunt aere incisa, in quibus frequenter visitur Rex, seu alius quispiam ad amplissimum gradum in Vrbe elatus, servorum choro stipatus, atque in eo Ancillae duae, quarum altera Vmbellam defert, altera setosa equi cauda, tanquam flabello, muscas abigit. Etiam quum in solio sederent ornatu regali, inter alia majestatis insignia, Vmbellas solo infixas retinuisse ostendunt haec ipsa monumenta. Id autem ex eo repete, quod Reges illi potentissimi, qui se quavis in re praebebant superbos, divinos affectarent honores [c], vel quod assentatio vitiorum adjutrix voluntati, & arrogantiae Imperatorum blandiens, ejusmodi insignia lubens concesserit.

Sane quum de divinis honoribus, quos homines sibi impudenter tribuerunt sermo sit, hoc quaeri solere non me praeterit, num inter eos recensendae Vmbellae, Spherulae, Lunulae, Patellae, quas veteres Statuis, signisque Heroum adposuerunt. Qui de his scripserunt tanta sunt in varietate, & dissensione, ut eorum molestum sit dinumerare sententias [d], *Mibi quidem*

a *Voyages de Perse par Mr. Chardin.*

b *Voyages de Corneille Bruyn. tom. IV. Chapitre LII.*

c V. Hyde *de Religione Persarum Oxonii* 1700. Persarum Regum arrogantiam, qua Divinitatem sibi tribuebant prae ceteris declarat illud, quod Sapor de se ipso apud Ammianum *lib.* XVII. *Rex Regum Sapor. Particeps Syderum; Frater Solis, & Luna.* Quod ex eorum religione derivandum: quum nempe Astra potissimum colerent, eorum primis & maximis se se aequabant; perinde ac Romani quidam Imperatores se Jovi & Herculi assimilabant, quos primores in senatu Deorum rebantur.

d Salmuth in notis ad Pancirolum *de Rer. memorab. tit.* XLIV. morem Vmbellas statuarum capitibus adponendi profluxisse scribit, ut ea abs temporum injuriis sarta tecta essent, neve ab avibus conspurcarentur; habere autem in ea opinione adstipulaturem Scaligerum. Horum sententiam prae ceteris improbat, refutatque Ciampinius *Vetera Monimenta part.* I. *cap.* XIV. qui perperam in hunc locum accersitam docet Aristophanis & Horatii irrisionem. Nonnulli a Mose ejusmodi *μηνίσκους* auspicantur. Plura qui desiderat adeat Cl. Sebastianum Paulium *Dissertat. de nummo Aureo Valentis pag.* 9. *& seq. Luca* 1722.

quidem satis idoneus auctor Conradus Stiglizius in Dissertatione *de Lunatis Veterum Gentilium insignibus* [a], cujus judicium, ut existimo, difficile factu est non approbare. *Quantum quidem ego arbitror* (ait ille) *has Lunulas tanquam divinitatis signa, majestatem aliquando conciliando dumtaxat habuerunt Gentilium sapientiores. Quemadmodum autem lunularum cornua ad cœlum spectare solebant; sic etiam veteres ea invertere, statuarumque capita hoc modo ambeuntes, Lunulas μηνίσκους nominare cœperunt. Quam consuetudinem ex illo Homeri totius Idololatriæ patris loco, tanquam ex fonte emanasse egomet censeo, ubi aurea nube caput Achillis circumsepire dignata est Minerva, atque hinc quoque puto Latinis dicuntur Nimbi. Divinæ ergo originis fuit iste mos, qui in efficiendis Cœlestium Deorum simulacris, hac potissimum de caussa observatus videtur, ut capita eorum tecta, & quasi pileata forent: inopertum enim caput signum olim fuit humilitatis, ac proinde ab excelsitate Deorum abhorruit.* Harum Vmbellarum & μηνίσκων vetustatem demonstrare, & num ab Ethnicis ritum hunc mutuati sint Christiani, in quorum musivis ac monumentis frequens visitur orbiculus & lunata Vmbella; an potius illum e Christianae Historiae fontibus hauserint, narratione supersedeo, quum ea de re plena manu jam dixerit Johannes Nicolai [b]. Quae vero maxime notanda sunt in Nimbis inferioris aevi illustravit vir summa & praecellenti eruditione Anselmus Costadonius [c], quo cum mihi omnia amicitiae, & familiaritatis jura intercedunt. Nunc quae restant de Vmbellae dignitate.

Eam amplissimo ordini Patrum Conscriptorum, qui Rempubl. administrabant datam atque concessam legimus apud And. Tiraquellum G. D., eo loco, quo agit de Senatorum splendore, atque ornamentis: *Tantaeque dignationis fuere*, inquit, *sequutis temporibus, ut in oppidis per loca & conventus Vmbraculis uterentur*

a *Erfordiæ* 1749. §. 1. Fabrettus utique Vmbellas putat additas in divinitatis, majestatisque indicium illorum statuis, quos Ethnici supra mortales evectos credebant suspiciebantque; at illi persuasum fuit rem derivandam ab illis velaminibus, quibus olim Deorum, & Consecratorum hominum capita amiciebantur. *De Columna Trajani cap.* IX. Idem ferme sentit Paulius mox laudatus. *Ragionamento sopra il titolo di Divo dato agli Imperadori*. *Lucae* 1722.

b *Joh. Nicolai Disquisitio de Nimbis Antiquorum Jenae* 1699.

c *Observationes in Graecam pervetustam Iconem ligni SS. Crucis. Florentiae* 1749. *Symbol. litterar. Volum.* III.

Digitized by Google

tur indultum sit [a]. At Tiraquelli fides ex illo imminuitur, quod ea res siletur, si recte memini, ab his omnibus, qui Reip. temporibus vixerunt, & Senatorum insignia posteris indicarunt. Adde huc, quod testem nullum ex antiquis producat: non tabulas, non acta Senatus, non legem ullam proferat. Senatorum, ut ait Tullius, erant Toga praetexta, & Sella Curulis, Tunica Latoclavo purpureo intexta, Calcei Lunati; cum binis Lictoribus legationes obire; primos ubique subselliorum gradus, & pulvillos obtinere. Et Senatores, qui Curules Magistratus gessissent, curru in Curiam honoris caussa vehebantur, ceteri pedibus itabant [b]. Sed de Vmbella nulla commemoratio antiquitatis, nulla exemplorum prolatio; quod nec quidem reperio in novissimo Tractatu Congersii Middletonii, hominis fecundissimae in orbe famae, cui etsi nonnulla memoria excidant [c], Senatorum tamen privilegia omnia perspecta fuerunt. Ego itaque suspicor Tiraquellum, ut solet, hallucinari, & illi fucum fecisse nonnulla Dionis verba, quibus docet Caligulam Senatoribus caussias Thessalicas in Theatra ferre permisisse, ne insolatione torquerentur. *καὶ πίλους σφίσι τὸν θετταλικὸν τρόπον ἐς τὰ θέατρα φορεῖν, ἵνα μὴ τῇ ἡλιάσει ταλαιπωρῶνται, ἐπέτρεψε. Vsumque Pileorum Thessalicorum concessit in Theatris* (Senatoribus) *ne solis ardore laborarent* [d]. Haec forte ansam dedere errori, ut Tiraquellus birrum, pileum, caussiam pro Vmbella acciperet. Quamquam neque hoc satis illum excusat, quum Dio de Theatro dumtaxat verba faciat.

Sed postquam M. Constantinus, devicto penitusque subacto Licinio, Constantinopolin Imperii sedem delegit, eamque Romam alteram appellari voluit; Graeci omnes, qui ei successere Imperatores ibidem (donec divino ulciscente Numine illinc pulsi) domicilium habuerunt. Verum Aulae Constantinopolitanae ritus, caeremoniae, officia, quam diversa ab his, quae Romae

a *Dierum Genial. Alexandr. lib.* IV. *c.* XI. *Edit. Wechel.*

b *Aulus Gellius lib.* III. *cap.* XVIII. *Edit. Gronov.*

c *Del Senato Romano trattato di Conyers Middleton trasportato dall' Inglese. Venezia* 1748. De his, in quibus labi aliquando videtur Middletonius, etsi ad libros conscribendos diligentiam & industriam contulerit multam, adi *Jacobi Tunstall' epistolam ad Con. Mid. Cantabrigiae* 1741.

d *Roman. Histor. lib.* LIX. *Recension. Xylandri, edit. Henric. Stephani* 1591.

Romae quondam in Augustorum aedibus observata, & custodita perhibentur! Frequens illic *Sciadii* mentio. Quid fuerit, quibusque viris illo uti concessum, nunc exquiram. Splendide haec disseruntur a Georgio Codino Curopolata [a]. Notatione praecipue digna quae ille habet *cap.* III *de Tegumentis capitis &c.* *τὸ περικάλυμμα τῆς κεφαλῆς τοῦ δεσπότου τὸ καλούμενον σκιάδιον, ὁ λωμέργαρον. ὁ ἀὴρ αὐτοῦ ἔχει ὀνόματα τοῦ φοροῦντος αὐτὸ, χρυσοκλαβαρικὸν, συρματεῖον. Tegumentum capitis, quo Despota utitur, quod Vmbella seu Vmbraculum appellatur, totum ex margaritis constat. Vmbo, seu ambitus praefert nomina ejus qui gestat illud, auroclavatum, fimbriatum.* Quae si paullo obscura videntur, plana & aperta evadunt egregia J. Gretseri commentatione. *Σκιάδιον ad verbum est Vmbella, seu Vmbraculum; tegumentum capitis, breviter, pileus; quo nomine in versione praecipue usus sum. Aer Sciadii, seu pilei, est umbo. Junius ubique vertit Replum. Aliam insuper notionem habet ὁ ἀὴρ, significat enim velum, seu tegumentum, quo sancta teguntur* [b]. *Χρυσοκλαβαρικὸν. Iunius hic & alibi saepius edit χρυσοκαδάρικα, & aureas virgulas interpretatur. Sed lectio nostra recta est ...... vel si mere Latinam dictionem velis;* Auriclavus, *seu auriclavatus. Erant autem aurei clavi in vestibus segmenta quaedam in formam clavorum effecta, ornatus gratia vestibus addicta. Συρματεῖον. Fimbriatum, a syrmate; quo nomine intelligo utrinque dependentia a Sciadio, seu pileo quasi reticula, seu funiculos. χρυσοκλαβαρικὸν, συρματεῖον, ut non referantur cum Junio ad voculam ὀνόματα, sed ad ipsum Sciadion.* Ex quibus intellectum puto Sciadion istud non Vmbellam fuisse, de qua agimus, sed Pileum. Sciadii autem formam fastigiatam, & in conum assurgentem demonstrant schemmata Imperatorum Byzantinorum adjecta editioni Basileensi Nicephori Gregorae [c]. Nihilominus quemadmodum Vmbella splendoris dignitatisque caussa perferebatur, simili ratione etiam Sciadion, sive Pileus hujusmodi capiti imponebatur, ab aulae Optimatibus. Sunt haec scripta apertissi-

 me

a *De officiis & officialibus magnae Ecclesiae & Aulae Constantinopolitanae. Cum observationib. Jacobi Gretseri. Parisiis* 1625.

b Testem dat Johan. Chrysostomum *in Liturgia*.

c Basileae 1562. sunt autem Theodori Lascaris, Michaelis Palaeologi, itemque Andronici. V. etiam Bandurium. *Antiquit. Constantinop. lib.* VIII.

me ab eodem Nicephoro. *Περὶ γὲ μλὼ τῆς ἐπὶ κεφαλῆς καλύπτρας ἐπὶ μὲν τῶν πρότερον βασιλέων ἔθος, τὰς μὲν χρόνῳ προβεβηκότας ἐν τοῖς βασιλείοις χρῆσθαι καλύπτραις, πυραμίδοις μὲν ἐχούσαις σχῆμα, Σηρικοῖς δ' ἐνδύμασι κατὰ τὸ ἀνάλογον ἑκάστῳ ἀξίωμα καλυπτομεναις.* *Quod ad capitis tegumentum attinet, apud superiores Imperatores moris erat, ut aetate provectiores Aulici proceres pileis pyramidatis uterentur pro dignitate cujusque*[a]. Proceres vero hoc loco nonnisi eos, qui *Despotae* titulo insigniebantur, arbitror indicari. Erant ii Filii, Fratres, Generi Imperatoris[b]. Dum vero ceteros aulicos praestantiores nomino, Magnum Ducem, magnum Domesticum, Logothetam, Stratopedarcham, Primicerium, Protovestiaritam, Protosebastum, Primum Secretarium &c. intelligo, quorum capitis tegmen ad Schiadii formam accedebat. Quibus jus esset utendis Sciadiis docet Codex Mss. Bibliothecae Regiae sign. 2023.

Toto hoc in genere id reliquum videtur, ut inquiram an Praetori, in quo summa auctoritas, & amplitudo, Vmbella concessa atque data sit; est enim locus Manilii Boethii, qui ad conjecturam aliquam faciendam fortasse pertinet. Is namque de *Disciplina Scholarium* haec habet. *Similiter Praetoris Suburbani filium canicula instigante litteris vidimus mancipatum; cum autem* SOLITA *non gauderet* VMBELLA, *propria virtute destitutus, ictericiae poena permollitus, vitalibus tandem spiritibus attenuatus, lymphatico morbo occubuit*[c]. Sed totum hoc, quicquid est, quantum ego quidem intelligo, maximas legenti injicit difficultates, neque quod propositum erat, satis expedit. Ac primo librum hunc non recte Boethio tributum, opus ne est ut probem? nota res, eruditisque viris plane testata longe post Boethii aetatem scriptum, & credulitate inscitiaque quadam, potius quam dolo ac fraude, inter ejusdem opera fuisse evulgatum[d]. Insuper, non de Praetore ipso, sed de ejus Filio sermo

hic

a *Lib.* XI. *in fin.* Usitatam id apud Orientales; quo adduci potest illud ex Historia Petri Patricii in *Biblioth Byzantin. Scriptor.* tom I. ὅτι Δεκέβαλος πρὸς Τραϊανὸν πρέσβεις ἔπεμψε πιλοφόρους (οὗτοι γάρ εἰσι παρ' αὐτοῖς οἱ τιμιώτεροι) *Decebalus misit ad Trajanum legatos ex his, qui pileos ferunt hi enim apud ipsos Parthos sunt honoratiores.*

b Bulengerus *de officiis & dignitatibus utriusque Imperii lib.* VIII. *cap* I. πῖλον non semel appellat Catacuzenus *lib.* III. *cap* XXVII.

c *Lib.* I. *cap.* 2. *Edit. Basileens.* 1570.

d *V. Fabricium Bibliotheca Latina tom.* II.

hic eſt, qui quamvis Vmbellam geſtare *conſueverit*, id minime praeſtabat honoris ergo, velut homo ex familia in altiſſimo dignitatis gradu poſita, ſed ut aëris intemperiem (& quemadmodum perſonatus hic ſcriptor ait) *comburentis aeſtatis profunditatem* defugeret. Locus itaque revocandus ad ea Vmbracula, quae in peregrinationibus, aut deambulatione, adipiſcendi commodi cauſſa, deportabantur, de quibus mox dicere aggrediar [a].

CAPVT SEXTVM.

Vmbellae in Theatrum penes Romanos advectae. Ex Campanorum laetitia morem profluxiſſe Vſus Vmbraculorum in Deambulatione. Ovidii, Martialis, Claudiani, & Ariſtophanis carmina, quae eo adducuntur. Similiter in Peregrinationibus, ac Venatione. Sponii judicium de Mercurii Petaſo refellitur. Nummus ΑΙΤΩΛΩΝ *quid referat? Servi Inquilini apud Graecos Vmbellae deferendae addicti.*

NUllum in Romanorum educatione atque diſciplina tam ſollemne, tamque frequens praeceptum, quam illud, quo ſcientia rerum perferendarum tradebatur. Quare optimis Reip. temporibus cibi minimi, & vulgares, frequentior pultis uſus, quam panis, veſtes pellitae, & incomptae, dolorum contemptio, laborumque perpeſſio laudatiſſima. Romanum erat nec toro quidem cubare, niſi humili & modice inſtrato; in aprico ſpatiari; capite nudato apertoque incedere, aut veſtis laciniam vix in caput rejicere (quod ceteroquin Petronius vitio vertit Trimalcioni) [b]; ut his laborioſis exercitationibus, quemadmodum ſcribit Tullius, ſi dolor incurreret nonnumquam, ipſe labor quaſi callum obduceret dolori. Sed quum

 natio

a Expoſui fere, ut potui, quae maxime ad Vmbellae dignitatem pertinere arbitrabar. Vnam etiam fortaſſe reſtat; quaenam ſignificatio ſubſit Vmbellae *Inſignibus Gentilitiis* quandoque adjectae. Galli, Germanique Scriptores, qui de Stemmatum ratione, vulgo *Blaſone*, diſputant, nihil habent, quod exſcribam; ſed inter Italos Eques Beatianus nonnihil adnotavit in ſuo *Araldo Veneto pag. 192. L' Ombrella di vermiglio in campo d' argento ſimboleggia Dominio, e Autorità indipendente, e Difeſa di vera Amicizia.*

b *In Conviv Trimalcion Pallio concinno Abraſum incluſerat caput. Edit. Burmanni.*

natio illa fortissima coepit mollissimis cogitationibus effeminari; quicquid erat boni moris levitate, lautitia, & politura corporum, veluti exstinxit [a]. Atque tum potissime doluit Respublica quum videret cenas portentissimis ciborum generibus apparari, pecuniam omnem pretiosis vestimentis conquirendis effundi, totamque exterorum luxuriem in Latium migrare [b]. Hinc qui primum in Theatro stantes ludos spectare [c], & sub dio esse [d] consueverant, modo vela superduci arcendo aestui, & soli jussere. Sed unde id Romam advectum? Ex campanorum consuetudine, quorum maximum in Scenicos ludos studium fuit, atque Q. Catulum in AEdilitate sua adduxisse referunt Valerius Maximus [e], Plinius [f], Ammianus [g], quorum primus haec habet. *Religionem Ludorum crescentibus opibus mox secuta lautitia est: ejus instinctu Q. Catulus Campanam imitatus luxuriam, primum spectantium consessum velorum umbraculis texit.* At quae ego cursim perstringo, jamdiu rerum delectu copiose, & verbis ornatissimis Cl. Mazocchius, aureo sane libro, complexus est [h]. Lautitia vero eo processit, ut vela haec aliquando carbasina, vel serica essent [i]: & a Xiphilino accepimus, Nerone imperante, vela purpurea stellis aureis interstincta Thea-

a *Seneca Quaest. Nat. cap.* VII. *Amestelod.* 1672.

b Pertinent huc *Leges Sumptuariae*, quae scilicet sumptus finem modumque statuunt saluti Reipublicae attemperatum, ut Lex Orchia, Fannia, Didia, Licinia, Cornelia, Aemilia &c. V. *Dissertationem Politicam Joh. Tilemann Schenck. de Legibus Sumtuariis. Marburgi Cattorum* 1724.

c Populum aliquandiu stantem ludos spectasse tradit Livius *lib.* XLVIII. aut si fuere gradus, caespititii erant. Ovid. *de Arte lib.* I.

In gradibus sedit populus de caespite factis.

d Johannes Chrysostomus de Theatro Constantinopolitano, summa dicendi vi, Ethnicorum petulantiam, imo insaniam miserans: καὶ ἐν μὲν ἱπποδρόμῳ οὐκ ὀρόφου ἐπικειμένου τοῦ στέγοντος, οἱ πλείους πολλῶν ὄμβρων καταφερομένων, καὶ ἀνέμων τὸ ὕδωρ εἰς ὄψεις ῥιπιζόντος ἑστήκασι μαινόμενοι *Et quidem in circo ubi non operit superpositum tectum plurima pars imbres deciduos tollerat, & ventum, a quo imber in vultum ventilatur.* (*Homil. quod non sit contemnenda Ecclesia. Edit. Parisien. Montfauconii.*)

e II. IV. *Leidae* 1726.

f XIX. I. *Edit. Harduini* 1741.

g XIV. XIV. *Lugdun. Batav* 1693.

h *Commentarius in Mutilum Campani Amphiteatri Titulum. Cap.* VIII. *Neapoli* 1727.

i Vela Carbasina quae primus in Theatro duxit Lentulus Spinter commemorat Plinius *loc. cit.* Sed Dio lib. LX. dum enumerat res gestas a Nerone iis diebus, quibus Tiridati Armeniae regnum concessum est, sic scribit: Ταῦτα μὲν παραπετάσματα τὰ διὰ τοῦ ἀέρος διαταθέντα, ὅπως τὸν ἥλιον ἀπείργοι, ἁλουργὰ ἦν, καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν ἅρμα ἐλαύνων ὁ Νέρων ἐνέστικτο. Πέριξ δὲ ἀστέρες χρυσοῖ ἐπέλαμπον. *Vela in aere extensa, ad arcendos Solis ardores, purpurea erant: Horum in medio Nero acupictus currum agitabat: circa hunc undique stellae aureae refulgebant.* Quae verba exscripsit Xiphilinus *in Nerone pag.* 186. *Edit Henric. Steph.* 1592.

Digitized by Google

Theatrum obtegiſſe [a]. Sed quum ventus, incerta ſui redundantia, antennas in altum erigi, his vela alligari, expandi, funibuſque ſuſtentari non raro vetaret, vel nimium fluitantia vela ſolem admitterent, tunc certe alio quodam tegumento Romanos uſos fuiſſe oſtendunt Martialis carmina [b]; a quo etiam didicimus hoc tegumentum Vmbellam extitiſſe.

Accipe quae nimios vincant Vmbracula Soles
Si licet, & ventus, te ſua vela tegant [c].

Quae verba apertius explanat Domitius Calderinus: *Vmbella erat exiguum tentorium, quo ſinguli tegi poterant, unde diminutivum accipit ab umbra: Vſui erat cum flante vento ſpectacula edebantur in Theatro, nam vela ſuperiora omnibus communia agitata ſolem admittebant. Tua vela, ideſt tua Vmbella* [d].

Atque hoc in genere mirum mihi non videtur, quod hi, qui cuticulae curandae erant ſtudioſiores Vmbella ſimiliter uterentur in deambulationibus. Ovidius ubi Herculem irridet in amore apud Omphalem miſere haerentem, illum Vmbraculo quodam Solis aeſtum ab amaſia arcentem deſcribit [e].

Aurea pellebant tepidos Vmbracula Soles,
Quae tamen Herculeae ſuſtinuere manus.

Alio loco amatorem hortatur, ad captandam puellae gratiam, ut apud eam hoc miniſterii & officii obeat genus [f].

Ipſe tene diſtenta ſuis Vmbracula virgis;
Ipſe face in turba, qua venit illa, locum.

Adde huc & illud Martialis [g].

Vmbellam luſcae Lyde feras Dominae.

Neque reticere poſſum Claudianum, qui ejus moris apud Romanos meminit *lib.* I. *in Eutropium* Eunuchum.

* * * * * * *jam non Vmbracula geſtant*
Virginibus * * * * * * * * * * * * * *

Tum etiam de IIII. Conſulatu Honorii, Imperatorem magnopere hortans ad bellicos labores omnes perferendos, & ad delica-

a Quod modo enarravimus.
b *In Pompejano tectus ſpectabo Theatro,*
Nam populo ventus Vela negare ſolet
lib. VI. *Epig.* XXIX.
c *Lib.* IV. *Epig.* XXVIII. *Edit. cum Not. Varior.*
d Ad hunc locum.
e *Faſtorum* II.
f *De Arte* II.
g *Lib.* II.

licatorum mollitiem atque teneritatem fugiendam, ita alloquitur.

Neu pluviis cedas, neu defensura calorem
Aurea summoveant rapidos Vmbracula Soles.

De Graecis non dubito quin eadem de caussa suas Vmbellas praesto haberent. Certe actor ille apud Aristophanem, ΟΡΝΙΘΕΣ, dum sub dio spatiatur, Deorum suorum Providentiam ad ridiculum convertens, servum sic affatur.

πτί λαβών μοι τὸ σκιάδειον ὑπέρεχε
Ἄνωθεν, ὡς ἂν μή μ' ὁρῶσιν οἱ θεοί
Hanc accipe Vmbellam, atque sustine
Supra me, ne me conspiciant Dii.

Peregrinationibus tandem & Venationi quum veteres indulgerent, ut umbram aliquam sibi factitarent, natura ipsa edocebantur. Sane Mercurio, qui Deorum nuncius habitus est, Petasus concedebatur, seu galericulus, cujus alae umbram projicerent, ne his, quae aestuosa ac pulverulenta quandoque via conficiebat, itineribus nimium defervesceret; seu, ut est apud Arnobium: *Cum Petaso Gnatus Majae, tanquam vias aggredi praeparet, & Solem, pulveremque declinet* [a]. De hoc tegumenti genere egimus eo libro, quo Mercurii insignia a nobis illustrata sunt [b]. Sed a Sponio recedimus, quod nimium tribuere videatur auctoritati Alberici Philosophi, qui Mercurii Petasum Vmbellam vocat [c]: Qua de re multo plura erunt a nobis inferius dicenda: perspicuum siquidem illum vocabulis abuti, dum Pileo parem facit Vmbellam. Vtriusque figuram dissimilem extitisse, ut est hodiedum, res ipsa eloquitur. Quocirca galericulos hujusmodi peregrinantium, latos, atque distentos, non Vmbellas, sed *Pileos umbellatos* cum Milzovio [d] appellabo. Recensuimus praeterea, eodem libro Nummos duos, alterum apud Aetolas, alterum apud Cyrenaeos percussum [e].

In

a *Lib.* VI.
b *Citat. initio praefationis.*
c *Recherches Curieuses d' Antiquez. Dissert.* XXIX. *a Lyon* 1683.
d *Jani Milzovii Pileus Libertatis Hafniae* 1688.
e Vtrumque evulgavit Laurentius Begerus. *Observationes & Conjecturae in Numismata Coloniae Brandeburgicae* 1691.

In priori Apollo est venatoris more indutus, armisque instructus, sed utpote flavicomus & delicatulus, secus ac ceteri venatores, qui, teste Tullio, in montibus se uri patiuntur, pileum valde amplum pone humeros defert ad Solis aestum arcendum. In altero Apollo equo vectus Petasum eodem modo deportat. Tertius latine loquens addi posset *Caesaris Augusti F.*, in cujus postica parte Apollo psallocitharista in propatulo loco saxo insidens pileum habet post terga rejectum, quem, si fas erit, capiti imponat. Verum haec tegumenta, ut ante ajebam, improprie Vmbellis accensebis; hoc tamen adnotabo Sebastianum Ericium [a] censuisse non pileum, sed *Arcum* esse, qui ad terga Apollinis dependet. Sed qui ita judicat, nummum aut nimis detritum, aut parum considerate intuitus est. Optimi typi est, quem hic proferimus, atque ex plicaturis, quae manifeste in oculos incurrunt, totiusque circuitus forma, pileum esse nemo non videt. Desumpsimus autem ex archetypo in Museo Apostoli Zeni, magno ingenio viri, imprimisque clari, a quo ad haec studia eruditi atque docti fuimus [b].

Ac si jam placet Graecorum cognoscere arrogantiam, quantopere fama, amplissimisque fortunis abuterentur, animum advertamus a quibus illi Vmbellas deferri jubebant. His, qui e peregrina quavis regione Athenas adveniebant, perpetuum domicilium in Vrbe habere abs Areopagitico Concilio permittebatur, & *Μέτοικοι Inquilini* vocabantur. Verum ita infimorum hominum genus hoc censebatur, ut inquilinis nullo publico munere defungi concederetur; imo nec proprio nomine negotia obire; quare in Civis alicujus clientelam ac patrocinium

a *Discorso sopra le Medaglie. Venezia* 1559.

b Obiit is magno cum bonorum omnium moerore, & litterariae Reipb. damno IV. Non. Novembr. MDCCL. aetate admodum provecta, in honore apud omnes habitus.

cinium se conferre ac comittere oportebat [a]. Varia ab hoc novo servorum genere obsequia & munia exigebant Athenienses, atque inter alia, ut eorum Virgines Matronis Vmbellas deferrent, maxime quum spectacula ederentur. Legimus haec disertissime apud Aelianum. *Αθηναῖοι δὲ ὕβρισαν καὶ ἐκείνην τὴν ὕβριν. Ευτύχιας γὰρ λαβόμενοι, τὴν εὐπραγίαν σωφρόνως οὐκ ἤνεγκαν. Τὰς γοῦν παρθένους τῶν μετοίκων σκιαδηφορεῖν ἐν ταῖς πομπαῖς ἠνάγκαζον ἑαυτῶν κόραις τὰς δὲ γυναῖκας ταῖς γυναιξί, τοὺς δὲ ἄνδρας σκαφηφορεῖν. Athenienses vero etiam hanc exercuerunt insolentiam. Nacti enim meliorem fortunam, non tulerunt modeste illam felicitatem. Inquilinorum itaque puellas adigebant, ut Vmbellas suis mulieribus in pompis praeferrent, viri vero in iis Scaphas gestarent* [b]. Fuisse autem apud Romanos inter Ancillas ac famulas eam cujus hoc officium praecipue esset praenobiles Matronas insequi, umbellamque gestare, memorat Pignorius in commentario de Servis. Sed satis jam his immorati sumus; pergo igitur ordine, quas proposui, ceteras disputationis partes explicare.

CAPVT SEPTIMVM.

Vmbellarum usus in Balneo Subdiali. Figurae, & imagines, quibus obducitur extima Etrusci Vasis superficies, partite explicantur. In antica ejusdem facie Vmbella. De Flabellis, & Muscariis opportuna digressio. Vas ipsum oenophorum, & potatorium fuisse. Num Vmbellae usus ab antiquissima Etruscorum gente ad Romanos dimanarit?

Nolam Campaniae Vrbem, ante paucos annos quum divertissem, antiqua illius monumenta contemplaturus; nihil fuit quod jucundissima oblectatione ita me raperet, quam amplissima collectio operum Figulinorum, quae ingenti sane expensa Vir Patricius, idemque humanissimus Felix Mastrillius conquisivit, atque comparavit. Dies me deficeret si ingentem illam supellectilem susciperem verbis, diligenterque describendam

a *Aristot. Politic.* 1. 1I. 1. *Paris.* 1654. b *Varia Historia lib.* VI. *cap.* 1. *Edit. Gronovii* 1731.

Digitized by Google

bendam: innumera enim pene sunt vascula cujusvis generis, crateres, cyathi, amphorae, malluvia, paterae, dijotae, atque omnia egregiis picturis praestanti elegantia, & pulchritudine Saguntinis, Corinthiacis, Samiisque fere anteponenda. Horum pars magna vel in cretifodinis, vel in agris a fossoribus, non procul ab Vrbe ipsa, reperta est; ut facile animum inducas ad credendum Figularem officinam, eamque eximiam ac Collegium Vasculariorum Nolae quondam extitisse [a]. Ex hac praeclara collectione *Sextarium* potatorium describendum accepimus, quod in ipsa libri ingressione lectori conspiciendum damus, utpote quod de Vmbellae usu in Balneis indubitato modo admoneat. Tota ipsius superficies figuris, rebusque obducitur, quae varia Balneorum instrumenta patefaciunt, commode disposita eorum gratia, qui lavatum veniunt.

Prima facies ante oculos hominem proponit Vmbraculum deferentem, cum immissis utrique brachio Armillis, qui recta contendit versus Mutulum quemdam, cui Abacus impositus est. Porro multae in Thermis extabant hujus generis mensulae, sive ut vestes insternerentur [b], sive ut superponerentur elaeophora, & gutti unguentarii, quorum tanta apud veteres profusio. Pone hunc hominem Caudex aut saxea moles, cui insideret longa statione defatigatus. Hinc ansulae duae parieti inhaerentes, e quibus praelongum illud Sudarium dependet. Altera Vasis facies hujus actionis exitum, reique absolutionem minutim exhibet, ut nullum ferme sit monumentum, quod ita omnia eleganter, enucleateque patefaciat. Vir ille e Balneo

F egres-

a Genus hoc vasculorum Thuscanicum dici assolet; cujus quidem cognominis ea caussa esse potest, quod vasa ficta luto in Etruria primum (quum de Italia est sermo) coeperint elaborari. Plinius *lib.* xxxv. *cap.* xii. *Sunt qui in Samo primos omnium Plasticen invenisse Raecbum & Theodorum tradunt, multo ante Bacchiadas Corintho pulsos. Demaratum vero ex eadem Vrbe profugum, qui in Etruria Tarquinium Priscum Regem Pop. Romani genuit, comitatos fictores Euchira, & Engrammum, ab iis Italiae traditam plasticen. Dibutatis inventum est rubricam addere .... Praeterea elaboratam hanc artem Italiae, & maxime Etruriae.* Quae in conviviis apponebantur, hujusmodi fuisse ex Juvenali *Sat.* xi. discimus

Ponebant igitur Thusco farrata Catino
Omnia tunc.

Etrusca etiam appellari possent monumenta fictilia, quae in agro Nolano reperiuntur, quod Vrbem illam ab Etruscis conditam scribat Velleius Patereulus *lib.* 1. *cap.* vii. *Argentorati* 1662.

a In Thermis manufactis vestes in Spoliario, sive Apodyterio exuebantur, deputatis ibi pueris, vel capsariis, qui eas servarent, nam quamvis fures Balnearii morte plecterentur, eorumque furtum par sacrilegio haberetur; tantae eorum insidiae, ut facile vestes subriperentur, ni custodiendae caute tradebantur.

egreſſus, arrepta ambabus manibus Mappa, poſterganeam corporis partem abſtergit exſiccatque. Sed extrema lintei ora, ne humi repens ſordeſcat, unco utrinque ſuſpenditur columnae immiſſo. Dextrorſum vero Abaculus alter viſitur, ſeu potius Monopodium, fulcro terrae confixum, quod ipſo in Balneo facile loco moveri tranſportarique poſſit. Huic proxime parva rudiſque ſtrues, quam ſi ſpongiam dixero, facile conſentient, qui ſupellectilem Balneariam in ejuſmodi vaſculis non raro depictam viderunt [a]. Siniſtrorſum Cippus columellae in modum, ſive imus columnae ſcapus cum ſtylobata: neſcio quid deſuper jacet, quod induſium involutum, aut tunicam complicatam haud aegre credam [b]. Quid dicam de Pertica, quae ultra columnam erigitur, & recta prominet? quid de Trochlea tranſverſo ipſius jugo colligata? conſulto haec adjecta, quo amplum illud Sudarium facile in ſublime attolli, & in modum veli obtendi poſſet; atque ſub eo umbraculo conſideret, qui illic lavari ſtatuerat. Quorſum enim funiculus ille, qui a laeva hominis dependens, niſi ut ejus miniſterio pannus linteus conſtringi & altius efferri liceret? Sane in hanc ſententiam ratio ipſa nos ducit nam ſi, more antiquo, in Balneo ſubdiali nos eſſe oporteret, velis quibuſdam umbram parare, natura ipſa impelleremur. Supereſt, ut de Diſco globulis circumquaque exornato, qui eminet, capulo ſuo vel inter veſtium plicaturas, vel in columnam infixo. Non ego hic quidpiam de Patera excogitabo, qua *Genio Fontis*, aut *Deo Loci Cuſtodi*, ſacrificaretur, & lotione percepta, libamenta funderentur. Neque ſpeculum, quod aliis placet hic deprehendo. Quamvis ſpecula per ſummam luxuriam gemmis perornarentur [c], attamen ſcabritiem & aſperitudinem in tota hujus inſtrumenti area percipio, ut qui illo uteretur, nec ſui ſpeciem poſſit intueri, neque illud ſibi in conſilium adhibere. Quid itaque? *Flabellum* eſſe

a Exſtat in Bibliotheca Cl. Reg. SS. Apoſtolorum Neapoli Vas Thuſcanico artificio, in cujus antica parte, hinc Vir pallio obvolutus ſtrigilem manu tenens, inde Mulier Spongiam Viro porrigens; In poſtica Concha, & Guttus. Huic fere ſimile eſt apud Gorium.

b Ex his quae mox diximus, in altera adnotatione.

c Seneca ſui temporis lautitiem reprehendens. *Quaeſt. Nat. lib.* 1. *cap.* XVII. *Specula gemmis adornata ſunt, & pluris unum ex his Feminae conſtitit, quam antiquarum dos illa, quae publice dabatur Imperatorum pauperum liberis.*

esse arbitror (cujus imago perfrequens in vasculis Thuscanici operis) quo ventilatio fieret aestu anni flagrante ad caloris incommodum propulsandum vultumque refrigerandum, sive ad muscas abigendas. Praeclare huc faciunt verba actoris illius apud Terentium [a]: *Heu Tu Dore, cape hoc Flabellum, & ventulum huic facito, dum lavamur*.. Quod quum ita sit, minime fortasse a proposito digredietur oratio nostra, si nonnihil de Flabellis attexam. Inde quod Vmbellae & Flabella copulentur, ne dum in his, quae attulimus, sed in aliis bene pluribus monumentis, ex alio aliud veluti nectitur.

Ac primo Gregorius Nazianzenus luxum, nimiamque mollitiem vituperans, pueros memorat, qui heris accumbentibus tenues gratosque ventos Flabello excitarent convivis mensae unguentis perfusae assidentibus, *τὰς δὲ ὑπὲρ κεφαλῆς ἄνεμον ταῖς ῥιπῖσι super capita* (convivarum) *flabellis ventum excitantes* [b]. Verum si memoria res antiquas repetere quis velit, longe ante Gregorium hoc in more positum inveniet. Ovidius [c]

Profuit & tenues ventos movisse flabello.

Hinc Pignorius in Commentario de Servis [d]: *Inter ancillas conspicuae fuerunt Flabelliferae, quarum meminit Plautus. Flabellum autem domi Eunuchorum fuit, ut indicat nobis Eunuchus mentitus Chaeream Terentianus, & Claudiani Eutropius*. Locus Claudiani is est, ubi narrat Eunuchum Augustae famulari, & flabello auram ciere.

Et cum se rapido fessam projecerat aestu,
Patricius roseis pavonum ventilat alis [e].

Pergit Pignorius: *aliquando etiam mulierculae alicujus, velut illius apud Martialem lib.* III. *Epigr.* LXXXII, *quae prasino flabello tenue ventilabat frigus Zoilo aestuanti* [f]; *& hinc D. Hieronymus inter ancillarum officia enumerat Flabellum tenere* [g]. Sed quod de officio pueri vel Pocillatoris carpit Gregorius, factum etiam ad muscas a mensa abigendas disertis verbis adnotat Martialis [h]

F 2 *Lam-*

a *In Eunucho* III. *Scen.* V. *Edit. Boecleri*.

b *Orat* XVI. *Edit. Colon.* 1690. Cur Billius non *Flabellis*, sed *Follibus* verterit ταῖς ῥιπῖσι plane ignoro.

c *De Arte* I.

d *Pag.* 422. *Edit. Amstelod.* 1674.

e *Loc. cit. Amstelod.* 1665.

f *Et aestuanti tenui ventilat frigus*
Supina prasino concubina flabello,
Fugatque muscas myrtea puer virga.

g *In Epitaph. Paullae. Romae* 1576.

h *Lib.* XIV. *Epigr.* LXVII.

Lambere quae turpes prohibet tua prandia muscas
Alitis eximiae cauda superba fui.

Praeeunte Martiale nonnihil observant Ciaconius *de Triclinio* [a], & Vrsinus in appendice ad eumdem [b]: ceterum hoc munus servorum delicatorum fuisse ait Stuchius [c], & Donatum sententiae suae auctorem profert [d]. Inter deambulandum aestivo tempore quis dubitet & scitulas puellas, & venustulos adolescentes illum prae manibus gestasse? constat ex illo Ovidii [e].

Vis tamen interea tenues arcessere ventos,
Quos faciunt nostra mota flabella manu.

Est alterum apud Dionysium Halicarnasseum luculentissimum testimonium, ex quo discimus effeminatam juventutem, Aristodemo instigante, in pompis, ludisque Vmbellam, & Flabellum detulisse. Postquam descripsit turpissimas libidines, quas Cumis exercuit Aristodemus, & pueros indutos, more virginum, pictis tunicis talaribus, qui comas reticulis, floribus, taeniisque religabant, de his ita scribit: ἠκολούθουν τε αὐτοῖς εἰς τὰ διδασκαλεῖα τῶν ὀρχηστῶν καὶ αὐλητῶν, καὶ τῶν παραπλησίων τούτοις μουσοκολάκων, παραπεμπόμεναι παιδαγωγαὶ γυναῖκες σκιάδια, καὶ ῥιπίδας κομίζουσαι. *Gymnasium saltationum ingredientes ad modos Citharistarum, & aliorum musicarum illecebrarum artificum, eos comitabantur pedissequae mulieres* VMBELLAS *&* FLABELLA *gestantes* [f]. Quid plura? ubi opus erat Vmbraculo, ibi & Flabello. Quamobrem Libero Patri, dum vino caleret, saepe tribuitur a Nonno in Dionysiacis, cujus verba, caussa brevitatis praetermitto. Qua vero materia constarent muscaria perspicuum videtur ex allato Martialis disticho; tum ex Propertio [g].

Et modo Pavonis caudae flabella superbae.

Porro in antiquis picturis hanc formam referre conspicimus; sed haec fortasse elegantiora. Papyracea, serica, vel etiam

gra-

a *Pag.* 19. *Edit. Amstelod.* 1664.

b *Pag.* 274.

c *Antiquitat. Convivial. lib.* II. *Tiguri* 1582.

d Confer Josephum M. Suaresium Episcopum Vasionensem in Diatriba *de Flabellis Pontificiis & Muscariis Pavoninis data Vasioni* VIII. *Kal. Junias* MDCLII.

e *Amor* III. 11.

f *Antiquit. Roman. lib.* VII. *Edit. Sylburgii Francofurti* 1666.

g *Lib.* II. *Eleg. ad Demophoontem. Parisiis* 1685.

Digitized by Google

graminea fuisse, ex varia earum figura, concinnitate, atque ornamentis conjiciet, qui paullo attentius Vascula, Gemmas, Anaglypta intuebitur [a]. Si vero moris originem scruteris, admonet apud Euripidem actor ille Phrygius, qui cum Helena Troja advenerat, a Barbaris in Graeciam transvectum.

Φρυγίοις ἔτυχον Φρυγίοισι νόμοις
Παρά βόςρυχον αὖραν αὖραν
Ελένας Ελένας ἐυπαγεῖ κύκλῳ
Ππρίνῳ πρὸ παρῆιδος ἀίσσων
Βαρβάροισι νόμοισιν.
Juxta Phrygium morem,
Ad caesariem ventulum ventulum
Ante genas Helenae Flabello
Bene compacto, pennato faciebam,
Barbaro more [b].

Nunc eo, unde digressa, referat se oratio. Mirari quis poterit cur adeo fidenter vas istud *Sextarium* appellarim. Non fortuito dixi, sed comperta caussa. Primum pro certo pono, atque confirmo Vasculorum veterum picturas ad eum referri usum, cui addicebantur; ut quidam sit picturae & usus responsus. Est id consentaneum naturae, atque rationi, qua omnes homines semper praediti fuere, omniumque mens in id consentiens ac pene conspirans. Neque enim mortuariam pompam, & funebrem luctum effingi mandaremus in lance escaria, aut cyatho mensae, convivioque apponendo; nec in capsula ossuaria natalis diei festa, atque ritus; nec in sympulo rei sacrae faciendae scurras & mimos: Quare si Vasculi hujus picturae lavationis apparatum exhibent, vas ipsum Balneo addictum fuisse non ambigo. Vasis autem moles & capacitas, quas diligentissime expendimus, *Sextarium* esse, qui vini cyathos duo-

a Dum Bibliothecae Vaticanae pictos Codices perpenderem, adverti oculos ad ingens Volumen Gemmarum Antiquarum, quas Sanctes Bartoli accurate delineavit, & Eques Petrus-Leo Ghezzius eidem Bibliothecae dono dedit. Num. CLXXXII. visitur Hermaphroditus, & Num. CLXXXIV. Venus, quibus adstat cupido flabellum veluti manu excutiens. sed in utraque Gemma videtur muscarium esse magnae cujusdam plantae folium; concinnius quidem, quam in Stoschiana allato capite II. In Museo Veronensi Tab. I. num. V. Sarcophagus est Vlpiae Marcellinae, cui adstat Ancillula cum Flabello haud multum absimili.

b *In Oreste Act. V. Scen. I. Edit. Basileae* 1558. Flabellum, quo Phrygius homo ventilabat Helenae, orbicularem fuisse patet legenti,

duodecim contineret omnino suasit [a]. Capaciores ejusmodi calices afferebantur non solum quum epulum daretur, sed ipsis in Thermis, ut quorum vires lavacrum enervabat, haud parca vini potio reficeret, atque redintegraret. Morem hunc acuto dente carpit Martialis dum sugillat hominem, qui primum Thermarias potationes exprobraverat, sed factus opulentior, eodem in vitio fuit [b].

Frangendos calices, effundendumque Falernum
Clamabat, biberet qui modo lautus eques.
A sene sed postquam Patruo venere trecenta,
Sobrius a Thermis nescit abire domum.

Id ipsum Juvenalis probro vertit homini jam jam canescenti, qui balnea, & Thermas, quo intemperantius potaret, frequens adibat

* * * * * * * * *Damasippus ad illos*
Thermarum calices inscriptaque lintea vadit,
Maturus bello Armeniae Syriaeque tuendis
Amnibus & Rheno, atque Istro [c].

Haec omnia ne reticeremus auctor fuit Cl. J. B. Passerius homo nobis, & studiis iisdem & vetustate amicitiae conjunctus: ac libenter morem gessimus Archaeologo huic doctissimo, cui primae sine controversia tribuuntur [d].

At quoniam de Etruscorum operibus hoc capite disseruimus; residuum ergo videtur, ut dicam num ab his vetustissimis populis Vmbellae usus ad Romanos dimanarit. Gorius noster, quem peramanter ubique nominamus, ita certum putat, ut ne in dubium quidem illi veniat. *Flabellorum usum* (ita ille), *quod etiam de Vmbellis dicendum, ad vitandum Solis aestum, & imbres Romanos ab Etruscis nostris accepisse perspicue constat* [e]. Multa quidem ab Etruria *matre & genitrice superstitionis* [f] ad reliquas

a Consule *Budaeum de Asse edit. inter Scriptores Rei Nummariae Amstel.* 1692. I. *Casp. Eisenchmidium de Pond. & Mens. cap.* II. *Sect.* II. *Argentorat.* 1737.

b *Lib.* XII. *Epigr.* LXXI.

c Sat. VIII. *Not. Varior.* Paris 1613.

d Vasculorum Etruscorum opificium, colores, picturas studiose & exquisite is explicavit in Dissertatione *de Genio Domestico pag.* 9. *& sequent.* V. Syntagma *Antiq. Monum. Florentiae* 1744.

e *In Museo Florentino Tom.* I. *not. ad Tab.* LXXXVI. *pag.* 158. *Gemmae Classe* IV. *Tab.* LXXXII.

f *Arnobius Adversus Gentes lib.* I.

Digitized by Google

quas nationes sunt propagata; sed de hujusmodi ritu, hoc tantum succurrit argumentum, quod Vmbella in veterrimis monumentis gentis illius, quae Romanam aetate antecessit, picta conspiciatur.

CAPVT OCTAVVM.

Antiqua Vmbellae forma. Virgis mobilibus contrahi, atque distendi. Testudinatam aliquando fuisse. Albericum, & Anacreontem perperam huc accersiri. Mulierum capilli sic conformati, ut Vmbellae vicem praestent. Sudaria, Lintea, Vestes ad umbram faciendam arboribus alligata. Foliis Palmae bifidatis Vmbellas confici, sed eae agrestes. Elegantiores omni luxu, & ornatu. Locus Juvenalis ab interpretibus vexatus explicatur.

VEreor fore aliquos, qui me praepostero ordine disputationem perturbasse credant, quum in hunc extremum locum rejectum legerint, quod fortasse a primo tractandum videbatur. Atque id facilius judicabunt, qui illud Tullii memoria retinent in omnibus primum rei naturam esse constituendam, ejusque proprietates apta definitione aperiendas. Sed summo in errore versantur, qui nos sic coarguunt: imo ut omnia distincte, & ordinate disponerem, de Vmbellarum forma disputare in hoc tempus reservavi; alias, quae seorsum erant dicenda, ac paullatim explicanda, omnia sub ipso lucubrationis ingressu fuissent legentium oculis objicienda. Tum etiam in proposito susceptoque consilio permansi, quod evidenter perspicerem futurum, ut Vmbellarum descriptio ex antecedentibus sponte sua effflueret atque manaret. Quare hoc loco perspectam legentibus esse jam quum censeam, non eam tradere, sed dicendo amplificare, & novis animadversionibus locupletare aggredior. Quae igitur fuerit Vmbellae forma ac figura ex ipsis eruditae vetustatis monumentis petendum arbitror, non ab his quae Pictores nostra aetate pro ingenio excogitarunt.

Digitized by Google

runt [a]. Vas Nolanum, & Gualterianum, CAP. II. descripta, satis patefaciunt ad nostrarum Vmbellarum formam proxime accessisse. Verum Gemma, quam ibidem protulimus argumento est Vmbellas etiam in fastigium erectas, atque acuminatas in modum hemisphaerii aliquando extitisse; & opus Testudinatum fuisse arbitror ex paullo solidiori materia, quod unico fulcro sustentaretur. Quam equidem formam ceteris vetustiorem esse astruit Julius Pollux, *θολία δ᾽ ἐκαλεῖτο πλέγμα τι θολοειδές, ᾧ ἀντὶ σκιαδίου ἐχρῶντο αἱ γυναῖκες. Testudo autem dicebatur contextura quaedam instar testudinis plicata, qua, ante Vmbraculum inventum, utebantur mulieres* [b]. Ex monumentis autem Persarum, quae CAP. V. indicavimus ante omnium oculos positum credo Vmbellam etiam penes antiquos fulcris, virgisque mobilibus sustentari, quorum ope ea vel contraheretur, vel distenderetur; quod non solum apud Persas sed etiam apud Romanos usuvenisse docet Ovidius eo versu, quem CAP VI. recitavimus.

Ipse tene distenta suis Vmbracula virgis

De Graecis testatur scurrilis jocus Aristophanis in Equitibus. *Act. V. Scena II.*

Τὰ δ᾽ ὦτα γάρ σου, νὴ Δί᾽, ἐξεπετάννυτο
Ὥσπερ σκιάδιον, καὶ πάλιν ξυνήγετο.
At per Jovem aures expandebantur tuae,
Et complicabantur quasi quoddam Vmbraculum.

Quae res quum ita se habeat, nihil loci relictum est sententiae Montfauconii, qui Petasum in acumen superne desinentem, vel oras habentem, quae umbram faciant, tuto pronunciat

a Ferunt Johannem Dominicum Romanellum inter ceteros Pictores multa ex antiquorum monumentis in rem suam opportune derivasse. Sed plane incertum quodnam autographum sibi proposuerit imitandum, quum Vmbellae formam effinxit, & Thermutae Regis Pharaonis Filiae adposuit in Tabula, quae Parisiis adservatur, *aux vieu Louvre*; nullum extabat aevi illius monumentum, ex quo illa peti atque describi posset. Norunt etiam, qui bonas artes colunt anaglypta ex marmorato, quibus exornantur parastatae Perystilii Vaticani (tempore PP. Leonis X. excitati, Raphaelo Vrbinate totius aedificii curam agente) pingendi, fingendique nobilissimos artifices Johannem de Vtino, & Pollidorum *de Caravagio* ex antiquis Archetypis describsisse. Longe dissimilia, quae obviam sunt dextrorsum petenti, quaeque Gregorius XIII. Pilis gypso crustari jusserat; nam etsi ejus rei praefectura data fuerit Christophoro Roncallin, vulgo *Pomarancio il Giovine*, fictores is adhibuit plasticae rationis ignaros, & graphidis imperitos, aut qui festinanter, & indiligenter operi perficiendo manum admoverunt. Hinc quamvis inibi Cupidinem Vmbellam gestantem saepius adverterim, non ex antiquo exemplari operis speciem deformatam judico.

b *Loc. cit. cap.* I.

ciat esse Graecorum τὸ σκιάδιον, vel τὴν σκιάδικην Anacreontis [a]. Putat ipse satis firmo praesidio defendi, & ad verba Alberici provocat, qui in *Imaginibus Deorum* Mercurii Galerum Vmbellam vocat. Sed jam demonstravimus CAP. V. & VI. hoc tegumenti genus Pileos Vmbelliferos, non Vmbracula proprie vereque appellari. Quare sunt haec duo distinguenda; in quo reprehendendi videntur Solerius, & Raynaudus [b], qui dum multa de *Pileo*, ceterisque capitis tegminibus congererent, pauca discrete, & electe digesserunt.

Sed mores gentium vita institutisque barbararum consideranti mihi, nunc recitanda visa sunt, quae de Cantabris ac Vectonibus leguntur apud Strabonem. Narrat ille apud incultas illas nationes mulieres consuevisse monilia ferrea collo circumdare, & a fronte protensum Vmbraculum, quod attrahant cum velint, vel retrahant defendendo Soli; alias comas in altum erigere, illasque baculo obvolvere ad umbram faciendam. Τῆς δὲ βαρβαρικῆς ἰδέας καὶ τὸν τῶν γυναικῶν ἐνίων κόσμον θείη τις ἄν, ὃν εἴρηκεν Αρτεμίδωρος. ὅπου μὲν γὰρ περιτραχήλια σιδηρᾶ φορεῖν αὐτάς φησιν, ἔχοντα κόρακας καμπτομένους ὑπὲρ κορυφῆς, καὶ προσπίπτοντας πρὸ τοῦ μετώπου πολὺ, κατὰ τούτων δὲ τῶν κοράκων ὅτε βούλονται, κατασπᾶν τὸ κάλυμμα, ὥστε ἐμπετασθὲν, σκιάδιον τῷ προσώπῳ παρέχειν, καὶ νομίζειν κόσμον. ὅπου δὲ τυμπάνιον περὶ κεῖσθαι, πρὸς μὲν τῷ ἰνίῳ περιφερὲς, καὶ σφίγγον τὴν κεφαλὴν μέχρι τῶν παρωτίδων, εἰς ὕψος δὲ καὶ πλάτος ἐξυπτιασμένον κατ' ὀλίγον: ἄλλας δὲ τὰ προκόμια ψιλοῦν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστ' ἀποστίλβειν τοῦ μετώπου μᾶλλον. τὰς δ' ὅσον ποδιαῖον τὸ ὕψος ἐπιθεμένας στυλίσκον, περιπλέκειν αὐτῷ τὴν χαίτην, εἶτα καλύπτρᾳ μελαίνῃ περιστέλλειν. *Barbaricae formae est etiam ornatus quarumdam mulierum, quem Artemidorus retulit. Alicubi enim collo appensa, & conligata gestare monilia ferrea, quae corvos habeant supra verticem procul reflexos, & prominentes longe ante frontem; super quibus corvis, quoties lubet, velum demittant, quod pansum faciem obumbret, atque hoc illas ornatus loco etiam usurpare: alicubi tympanulum eas gestare, quod ad occiput sit rotundum, capuique usque ad auriculas*

 con-

a *In Suplement. Tom. III. pag. LXXII.*
b *Anselmus Solerius de Pileo Amstelod. 1671. Theophilus Raynaudus de capitis integumentis. Inter ejus opera Tom. XI. Lugdun. 1665.*

constringat, indeque deorsum paullatim in altitudinem & latitudinem producatur: alias frontis partes, quae ad comam pertinent ita deglabrare, ut magis ipsa fronte niteant: alias columellam pedis longitudine capiti adhibere, eique crines circumplectere tum nigro velo circumdare [a]. Abs Ibericorum moribus eorumque perridiculis Vmbellis ad Romanos reverto. Equidem non uno semper modo hi Vmbram parabant, sed pro ut loci temporisque opportunitas illis obveniebat. Linteis quandoque utebantur columnis, longuriis, arboribus alligatis, quod non obscure indicat illud Varronis de R. R. *Prope aream faciunt Vmbracula, quo secedant homines in aestu tempore meridiano* [b]. Cujus moris documentum exhibet Tabula x. Picturarum Veterum a Bellorio editarum. Visitur ibi Templum Apollinis, cujus area amplissimo linteo inumbratur [c]. Aliquando tentoria & Vmbracula ex vestibus confecta tradit Tibullus [d].

Tunc operata Deo pubes discumbet in herba
Arboris antiquae, qua levis umbra cadet.
Aut e veste sua tendent Vmbracula sertis
Vincta, coronatus stabit & ipse Calix.

Jam de materia, qua conficiebantur antiquis temporibus Vmbellae, si quis a me petat quid sentiam? primum cum Plinio dico foliis Palmae bifidatis, intextisque; ita enim scriptum reliquit. *Folia cultrato mucrone lateribus in se bifidatis bella primum demonstravere gemina; nunc ad funes vitiliumque nexus, & capitum levia Vmbracula finduntur* [e]. Sed haec rustica & agrestia Vmbracula fuisse puto: ceterum quis sibi non persuadeat Romanos, qui tantopere elegantes, lauti, in luxum effusi erant, Vmbellas etiam holosericas, bombycinas, purpureas habuisse? Num qui funes *blatta, & serico, & cocco intortas* [f] parabant; qui *exemplo*

a *Lib.* III. *Rerum Geographicarum ex recensione Isaaci Casauboni* 1587. *interprete Xylandro*.

b *Lib.* I. *cap.* LI. *Edit. Durdrecht.*

c Montfauconius in suo illo indigesto, inordinatoque promptuario Villam esse censuit. *Antiq. Explic. Tom.* III. *parte* I. *Tab.* LXV. *pag.* 132. Etiam Triclinia velis inumbrare mos erat; sed num id facerent veteres, ut liberius scortarentur, hisque umbraculis Venerem occultarent, non definio, etsi fidenter affirmatum videam a Laurentio. *Varia Sacra Gentil. cap.* XIV.

d *Lib.* II. *Eleg.* V. *Varior.*

e *Lib.* XIII. *cap.* IV. *de Palma*.

f *Lamprid. in Heliogabal. Edit. Lugd. Batav.* 1671.

plo Caligulae retibus aureis piscabantur [a]; qui *tecta ebore, & auro fulgentia* exstrui curabant [b], Vmbraculis gramineis contenti? Praeterquam quod Vmbellas auro contextas recensent Ovidius, & Claudianus, quorum carmina attulimus CAP. VI. Quapropter Vmbellis acu pictis, Phrygio opere laboratis, Indoque ebore ornatis Romanos quandoque usos esse, amplae eorum fortunae atque copiae, ingentes divitiae, rerumque omnium abundantia, sumptus effusissimi non persuadent modo, sed perspicue convincunt.

Existit hoc loco quaestio subdifficilis, quid sibi velit Juvenalis, quidve in animo constituerit quum Vmbellam *Viridem* appellat. Is ad Naevolum, Cinaedum subsannans, cui tamquam mulierculae mittebantur dona a draucis, sic accinit:

En cui Tu Viridem Vmbellam, cui Succina mittas
Grandia, natalis quoties redit, aut madidum ver
Recipit [c].

Ac primo deridenda, & ad summam usque inscitiam inepta mihi videtur ea interpretatio, quam memini in vetusto Codice legisse. Extat ille Cesenae in Bibliotheca, quam Vrbis illius Dynasta Malatesta Novellus, publicae utilitati communique commodo studens, condidit, dedicavitque. *Plut.* XXII. *Sinistrorsum Num.* II. Codex scriptus est Saeculo XIII. exeunte, hancque praesefert inscriptionem: *Magistri Omniboni Commentaria in Juvenalem*, qui ea verba *Viridem Vmbellam* in hunc interpretatus est modum. *Vmbella praeciosus lapis viridis coloris* [*]. Vnde hanc deprompserit narrationem vix ausim divinare. Certum est apud Gemmarum Scriptores Vmbellam haud recenseri; imo in universa Lithographia vocabulum non reperiri, sponsor accessit homo, cui naturae contemplatio, rerumque naturalium observatio diu, noctuque in studio est. Neque sentio cum Kippingio, qui ex nostrorum temporum moribus mentem Juvenalis se assequi putat. *Viridem idest viridi colore superlitam*, *ut eo*

a *Eutrop. in Nerone cap.* VII. XIV. *Edit. Havercamp. Lugdun. Batav.* 1729.
b *Cic. Paradox.*
c *Satyra* IX. *Paris.* 1613.
[*] Dictionis barbarie, scripturaeque forma convictus nihil animi pendeo hominem hunc totum diversum ab *Omnibono Vicetino*, cognomento *Leoniceno*, veterum Auctorum interprete erudito.

ut eo firmior ejus usus esset, perinde ut hodie Vmbellas virides hujusmodi per itinera secum ferunt Itali & Poloni Magnates, ad baculos applicatas, ut baculorum ope explicari, & contrahi possint [a]. Neutrum illi concedo, scilicet viridem colorem firmius prae ceteris panno linteo haerere, & Italos ac Polonos semper, aut plerumque, virides Vmbellas per itinera ferre solere; nam constans sententia apud eos, qui Sandracam operibus superinducunt, alios esse colores, qui tenacius linteis inhaerescant: ac prostant quotidie in officinis Vmbellae colore livido, thalassico, luteo, subnigro illitae, & versi colores. Vt igitur cogitatione dilucide comprehendi possit horum verborum significatio, & ut omnes Juvenalis sensus ea in re cognitos habeamus, alio animum intendere fas est, & abs Romana historia interpretatio accersenda.

Romae itaque quum Circenses populo darentur, in varias factiones dividebantur, qui spectacula, vel currus agitatione, vel ludo alio praebebant, quique assidentes, a partibus hujus vel illius stabant factionis. Eae quatuor erant ab eo, quo factionarii induebantur colore, cognominatae. Quae quidem consuetudo, usque ad Imperatorum Orientalium manavit aetatem [b]. Colores quadrifaria divisione, quae quatuor anni tempestates signaret, distinguebantur. *Prasinus* virenti Verno; *Roseus* Aestati flammeae; *Albus* pruinoso Autumno; *Venetus* nubilae Hyemi dicatus. Non opus est pluribus verbis facere longius, quod est, ut credo, notissimum. Quoniam vero, qui in circo spectantes, & subsellia tenentes suae factionis colore inter sese discernebantur, videtur Juvenalem alloqui hominem, qui *Prasinae* esset factionis, ideoque Viridem Vmbellam mittendam proponat. Atque haec interpretatio multo fit verior, si mente advertamus, qua aetate vita viveret Juvenalis, quo-

a *Roman. Antiquit. lib. IV. cap. V. Lugdun. Batav.* 1713.

b Corippus *lib. I. Justini. V. M.* cum notis Rittersusii & Ruizii Altorfii 1743.

Et fecere duas studia in contraria partes,
Ut sunt Æstivis Brumalia Frigora flammis.
Nam Viridis vernis campus ceu concolor herbis,
Pinguis oliva comis, luxu nemus omne virescit,
Æstatis roseus, rubra sic veste refulgens,
Ut nonnulla rubent ardenti poma colore,
Autumni Venetus ferrugine dives & ostro
Maturas uvas, maturas signat olivas,
Æquiparans candore nives, hyemisque pruinam,
Albicolor viridi socia conjungitur urna.

quove tempore scripserit. Varias & discrepantes esse sententias, nos minime fugit. Lipsius [a] contendit pleraque illum scripsisse Trajani imperio, imo Hadriani; quem sequutus est Dodwellus in *Annalibus Quintilianeis*. Fabricius vero [b] magnam tribuit probabilitatem eorum opinioni, qui autumant Poetam inter mortales degisse imperio Domitiani. At quae afferuntur argumenta ad fidem faciendam, non tanti esse videntur, ut ab antiquorum sententia nos jubeant recedere, ab iis nimirum, qui cum veteri Scholiaste censent Caligulae & Neronis aevo, vel paullo post, vixisse Juvenalem. Jam vero cui exploratum perspicuumque non est Caligulam atque Neronem *Prasinae* factioni penitus deditos fuisse? De Caligula quidem Dio: *ἰσχυρῶς γὰρ τῷ τὴν βατραχίδα ἐνδύνοντι, καὶ διὰ τοῦτ᾽ ἀπὸ τοῦ χρώματος τῷ πρασίνῳ καλουμένῳ προσέκειτο. Bene animatus erat in eum, qui vestimentum viride induebat, qui & a colore Prasinus dicebatur* [c]. De Nerone autem Xiphilinus *ὁ Νέρων ἡρματήλασε τήν τε στολὴν πρασίνον ἐνδεδυμένος. Nero agitabat indutus vestem viridem* [d]. Hinc plebecula, quanta Romae erat, ut Imperatoribus assentaretur, in eo colore quasi insaniebat; quapropter Poeta, etsi aliquando large mordax Augustorum, plebisque vitia carperet, hoc loco, auribus Imperatorum blandiri, populoque morem gerere cupiens, colorem viridem, qui tanti habebatur, laudat, atque commemorat: quod & alia Satyra ipse met innuit [e].

Totam hodie Romam Circus capit, & fragor aurem
Percutit, eventum viridis, quo colligo panni.

CA-

a *Epistolarum lib.v. quaest.xx. edit.11. Antuerp.*1632.
b *Biblioth. Latina tom.*1.
c *Dio lib.*LIX. *Paris.*1623.
d *In Ner. sive lib.*v1.
e *Satyr.*x1. Quod si animum in hoc obfirmes serius vixisse Poetam, nil vetat quin consuetudo, & in *Prasinos* propensio diu multumque perduraverit; quos enim vulgus aliquando imbibit mores, eos longissime retinet. Addito huc, quod Helagabalus, & Verus, qui tardius imperium tenuere, testibus Xiphilino, Lampridio, atque Capitolino, hunc colorem perdite adamarunt.

CAPVT NONVM.

De Christiano Vmbellae usu. Vmbella, qua Graecorum Presbyteri, & Diaconi utebantur, teste Simeone Thessalonicensi. Apallarea in Templis Christianorum suspensa. Vmbraculum a Sergio PP. in Basilica Salvatoris appositum. Dono missum Pippino Regi a Paullo I. Item Alexandro III. & Federico I. Imp. ab Anconitanis oblatum. Jaspis Episcopum referens equo vectum, servo Vmbellifero comitante, dilucidatur. Summa BENEDICTI XIV. in antiquitatibus Christianis cognitio, & mira accuratio. De Flabellorum usu in Graeca ac Latina Liturgia perbrevis observatio.

HAEC indoctorum animis offusa caligo est, ut saepe mirentur nos tantum operae, ac temporis in his studiis ponere, ex quibus putant illi, nullum Religioni incrementum accedere, nihilque ex iis confici ad Christianum populum erudiendum. At sermones ejusmodi disseminare, hominum est parum considerate loquentium, atque in maximis rebus errantium. Quis enim est, cui non perspicua sint illa, quae pluribus verbis commemorantur ab immortali Baronio, qui antiquis Christianorum moribus patefaciendis, aut Ecclesiae disciplinae constabiliendae, monumentis marmore, & aere scalptis sapienter usus est? Quid enumerem viros plane summos, ac singulares Thomasium, Ciampinium, Mabillonium, Norisium, Blanchinium, Mamachium, aliosque, quorum attenta eruditarum Antiquitatum meditatio Christianis ritibus, ac Dogmatibus tantum contulit firmamentum, tantumque splendorem? Nullus ferme est qui Ecclesiasticae Historiae illustrandae curam impenderit, quin in hisce monumentis maxima praesidia, atque adjumenta invenerit, sive ad origines expiscandas, sive ad Chronologiam restituendam, sive ad hostes Catholici nominis refutandos. Quare studia haec qui vituperant, haud sane intelligo, quid nam sit, quod laudandum putent. Sed longiores forte sumus, quam necesse est; jam ad instituta pergamus. Ordior autem ab eo, quod Simeon Thessalonicensis Archiep. in libro de Sa-

Sacramento Ordinis a Cl. Morino ex Codice Bibliothecae Vaticanae edito ſcribit de Graecorum Praesbyteris, & Diaconis. *Τοίνυν οἱ Διάκονοι ϰ̀ Ἱερεῖς ὅμοια ἱματίοις ἄνωθεν ἐκδύονται ἀμφία, ϰ̀ ἐπὶ κεφαλῆς τὰ σκιάδια, ϰ̀ λοιπὰ συνήθη φορέματα πάντα σταυρὸν ἐκτυπῶντα, ὡς ϰ̀ αὐτὸ τὸ σκιάδιον*. *Igitur Diaconi & Sacerdotes veſtimenta induunt his imatiis ſuperne ſimilia, & Vmbellas in capite ceteraque geſtari ſolita, omnia Crucis figuram exprimentia, ut & ipſa Vmbella* [a] Haec tamen Vmbracula nihil aliud eſſe, quam Pilei genus aliquanto latioris, & Cruce inſigniti, quo viri Sacris faciundis addicti utebantur, liquet apertiſſime; neque de ejuſmodi Sciadio pluribus diſputare, eſt nobis in hac oratione propoſitum.

Propiora huic argumento ſunt *Apallarea* in Templis Chriſtianorum ſuſpenſa, quae primitus ſoli arcendo nimiaeque luci prohibendae invecta creduntur. Dicta ſunt etiam *Appellaria*, & *Aplaria*; atque ſic nuncupari aſſerit Bulengerus vel *ἀπὸ τῦ ἡλίυ*, vel ab *ἥλη*, quae vox lucem ſignificat [b]. Nam etſi Templa tunc eſſent obſcuriora quam noſtra aetate, ea omnia ab Altari removenda ſollicite curabant, quæ intentum ſacerdotis animum vel perturbare poſſent, dum ſacris operam daret, remque divinam faceret [c]. In modum cochleae fuiſſe efformatam ſcribit Du-Cange [d]; vereor tamen ne pro more ſuo nimium tribuat vocis originationi, atque etymologiae: quamquam nullum ſuppetit ſchema, quo rem definiam, nam quae conſpicienda protulit Ciampinius [e], recentiora ſunt. Altaribus, maximeque Arae principi ſuperne incumbebat *Aplare*, niſi vice ipſius fungeretur machina illa faſtigiata, quam, graeca voce, *Ciborium* [f] nominamus,

a *De ſacris Ordin. Pariſiis* 1655.

b *De Templis lib.* III. *cap.* XIX. *Apellaria, ſeu Apallarea.*

c Veteres Chriſtiani diu aſſueti in Cryptis, ſacelliſque ſubterraneis ſacra pertractare, Feneſtras ſacris ædibus perpaucas admodum indiderunt. Firmata ſubinde Eccleſiae pace Templa ædificarunt luminoſa. Documento eſt S. Paulinus Nolanus, qui quum tenebricoſam Baſilicam in Pincis a S. Damaſo excitatam in ſplendidiorem formam redegiſſet, de eo magnifico opere gloriabatur.

Quæ fuerant vetera & nova nunc extare videntur.
Nam ſteterant vaſto deformibus agmine pilis:
Nunc meliore datis eadem vice fulta columnis.
Et ſpatii cœpere & luminis incrementum.

Natal. X. Edit. Muratoris Veronae 1736.

d *In Gloſſario v. Appellaria. Pariſ.* 1733.

e *De ſacris Aedificiis a Conſtantin. conſtruct. Romae* 1693.

f V. ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ *Jacobi Goar. Venetiis* 1730. Si Bingamo fidendum, vocem hanc perperam interpretati ſunt recentiores librorum Ritualium ſcriptores nonnulli. Verum *Du-Freſnius antiquius fuiſſe oſtendit VMBRACVLVM*

mus ; quod etiam per hoc tempus faciendum monent libri Rituales [a]. Neque id tam munditiei caussa, quam Divini Numinis praesentiae declarandae, indicandique dominatus. Eam ob rem Pontifici ac Regibus ultro permissum legimus. Sergius Papa, cui sacrorum caeremoniae imprimis cordi fuisse videntur, ut est apud Anastasium Bibliothecarium, in Basilica Salvatoris *posuit in abside super sedem Apellariam argenteam pensantem libras centum viginti* [b]. Itemque Paullus primus vix summi sacerdotii honore auctus, in epistola secunda ad Pippinum Regem data, in qua accusat Desiderium Langobardorum Regem, quod promissas Ecclesiae Romanae Civitates non restituat, oratque ut opem ferat, illumque ad has reddendas adigat; munera aliquot dono mittens, ita eum affatur. *Pro verae Benedictionis caussa direximus vobis Appallaream, unam spatham ligatam in gemmis cum baltheo suo, annulum habentem hyacinthum, storacinum pallium &c.* [c] Nonnulla, quae de Vmbraculi usu (vulgo *Bal-*

LVM quoddam altius eductum & totam sacram mensam contegens. Hoc in forma Turriculae erectum quatuor columnis ad Altaris cornua exsurgentibus incumbebat .... Suprema Ciborii pars formam Spherae referebat. Bingam. *Orig. & Antiq. Eccles. tom.* III. *lib.* VIII. *cap.* VI. §. XVIII. Arcae interiori horum Vmbraculorum quandoque peniculo super inducitur, vel aeu pingitur Columbae species; at unde mos sit profectus, ignorata plerumque res est. Indocti in eu sunt opinione Spiritus Sancti symbolum apponi, ut ibi praesto sit hominibus rem divinam operaturis. Verum aliam prorsus esse originem admonuit Lazarus Bocquillot *Traite Histor. de la Liturgie. Paris.* 1701. quod hic adnotasse haud erit supervacaneum. Sacra Eucharistiae repositoria fuere antiquitus etiam ad instar *Columbae*, prout legere est in Conciliis Constantinopolitano sub Menna Anno DXXXVI., & Nicaeno II. Ao. DCCLXXXVII. Similiter de Perpetuo Episcopo Turonensi habetur apud D' Acherium (*Spicileg. tom.* III. *p.* 303.) Amalarium Presbyterum legasse *Columbam ad Repositorium*. Quae quidem columbae, sive aureae, sive argenteae sub tholo Ciborii suspensae dependebant. Sed quum hujus generis repositoria in usu esse desierint, ac istius consuetudinis omnis memoria interiret, Vmbraculis, quae Ciboriis successere, Columbae insculpi, vel pingi coeperunt.

a *Super altare appendatur Vmbraculum quod Baldachinum vocant, cooperiens altare ... quo non erit opus ubi adest Ciborium.* A Piscara Castaldus *Praxis Caeremoniarum lib.* II. *section.* II. *Neap* 1625. De duplici Vmbraculo altero super altare aut Episcopi sedem appendendo, altero supra Pontificem in publicis supplicationibus gestando, multa erudite scripsit I. Catalanus in *Caeremoniale Episcoporum tom.* I. *cap.* XIV. *Romae* 1744.

b Anastasius *de vit. Pontificum Romanorum. Edit. Blanchinii. Tom* IV. *Romae* 1735. Hoc quidem concessum omnibus Episcopis in signum celsitudinis ac potestatis, ut adnotat Mauritius de Aluedo *de Excellentia Episcopalis dignitatis. Lugduni* 1630. De Cathedra Episcoporum non solum gradibus elevata, sed velo etiam adornata consule eumdem Cl. Catalanum *Pontificale Roman. Prolegom. cap.* V. *tom* I. *Romae* 1738.

c Codicem Carolinum complectentem epistolas Pontificum Gregorii III., Zachariae, Stephani II., Pauli I., Stephani III., Hadriani &c. ad Carolum Martellum, Pippinum, Carolomannum, & Carolum Magnum, a Sebastiano Tengnagelio Caesareae Bibliothecae Praefecto accepit Jacobus Gretserus, qui illum in lucem edidit Ingolstadii 1613., referente Petro Lambecio *lib.* II. *Biblioth. Caesar. cap.* V. *pag.* 322. Epistola Paulli I., de qua sermo est, legitur etiam apud Labbeum *tom.* VIII. *collect. Conciliorum edit. Venet.*

Baldachino) intra Templi ambitum in quaestionem veniunt, libens supersedeo disputare[a]. Verum eidem prorsus usui, cui in sacris aedibus Apallarea dedicata fuere, extra illas Umbellae destinabantur. Hinc in Christianorum supplicationibus aliquando deferendas adnotat Martene de Antiquis Ecclesiae Ritibus[b]. Hinc viri principes, quo majore honorificentia in publicum prodeant, privilegio gestandae Vmbellae decorati. Praeclare huc faciunt verba Andreae Danduli in Chronico, ubi PP. Alexandrum III, pace composita cum Federico I, Venetiis Romam revertentem describit. *Postea die decima sexta Octobris Dux paratis decem Galeis, juxta condictum, recedentem Papam, & assumptum Ravennae Imperatorem, sociat usque Anconam. Anconitani vero duas* VMBRELLAS *praesentant, unam Papae, Imperatori alteram. Tunc summus Pontifex ait: deferatur tertia Duci Venetiarum, cui merito congruit, qui nos ab aestu turbationis liberans, in refrigerio pacis posuit: quod bene* VMBRELLA *significat. In cujus rei memoriam Duces Venetiarum volumus in suis sollemnitatibus uti*[c].

Praestantissimum denique mihi sors obtulit monumentum, quo nostra omnis disputatio aptissimum habeat exitum. Dum vix ratione animoque lustrarem ea, quae de Vmbellis in unum colligi possent, illustris Fr. Victorius Ord. S. Stephani Commendator, idemque veterum omnium elegantiarum cultor atque aestimator eximius, dono mihi dedit perbenigne ectypon jaspidis antiqui ex sulphure fuso apteque coagmentato, quod adhuc apud me est. Imaginem refert Episcopi sacrificalibus ve-

H stibus

ant. 1729. Lectionem ita restituimus: *direximus vobis Appallaream, unam spatham &c.* nec securi sumus Gretserum, aut Labbeum, qui omnia verba indistincte copulantes, nostro judicio, effecerunt, ut nulla inesse illa apta significatio.

a V. Barbosam *de Offic. & Potestat. Episcopi. Allegat.* xxii. *parte* III. Catalanum *loc. cit. Synodicum Beneventanum Cardinal Ursini* 1723. *Meratum in adnot. ad Gavantum.*

b *De antiquis Ecclesiae Ritibus lib.*1. *par.*II. *ord.* xxix. ex Rituali Ambrosiano Caesaris Montii. Edit. Rotomagi 1700. cui consonat Rituale Petri Rodulphi Aesii 1596. Verum de sacrae Vmbellae usu providentius omnia praescripserat egregia virtute conspicuus Pontifex Carolus Borromaeus. Vid. *Acta Ecclesiae Mediolanensis. Actor. parte* IV. *Instruct. Visit. Infirmorum; Instruct. supellectil. Ecclesi. tom.* I. *Edit. Lugduni*, 1682.

ſtibus induti, equo vecti, ſervo Vmbellifero comitante, & Crucigero praeeunte. Litterae aliquot in area diviſim ſcalptae ſunt, ut videre eſt in ſchemate, quod hic iterum apponi peropportunum viſum eſt.

Exemplar alterum Gemmae pene ſimilis ſubinde Florentia miſit Ph. Baro Stoſchius, deque interpretatione nos humaniter per epiſtolas compellavit [a]. Opus medii aevi eſſe monet aperte ſcalpturae ratio; nihilominus magni pendendum nemo eſt, qui non animadvertat. Verum quid de eo expreſſe ac tuto ſit pronunciandum, non ita in promptu eſt, ut inveſtigatione non indigeat. Facile tamen affirmaverim pertinere ad IOANNEM III. Epiſcopum Papienſem, qui anno DCCCLXXXIV. Guidoni fuit ſuffectus, diuque illum Pontificatum obtinuit [b], atque in hanc ſententiam me primum impulit Carolus Sigonius, qui Berengarii I. geſta enarrans ſic loquitur. *Cupiebat Berengarius Pa-*

a Sunt hæc Cl. Stoſchii verba in Epiſtola ad me data. *Mi dò l' onore di accluderle l' impronta di un monumento antico in paſta di vetro, che io conſervo nella mia raccolta, eſſendo queſto l' unico, che io mi ritrovi riguardante le ombrelle, oltre quello, che io le mandai altra volta. Rappreſenta queſto un Veſcovo a cavallo veſtito degli abiti Pontificali, preceduto dal Crocifero, e ſeguitato da altro, che gli porta l' ombrello. Non ho mai potuto intendere il ſignificato delle lettere, che in eſſo ſi veggono; e però coſa certa, che queſto è lavoro del baſſo Impero, ed inſieme antico in genere di monumenti Criſtiani. Se a ſorte ella ne ritrova la ſpiegazione, mi farà coſa grata di comunicarmela. Firenze 8. Marzo 1749.*

b Nempe uſque ad Annum DCCCCXXIV.

Papiam, ut quæ Regni sedes erat, supra reliquas Civitates efferre. Itaque quoniam Ecclesiam Metropolitana afficere dignitate non poterat, jus atque insignia novo Episcopo conquisivit; atque ut Anastasius Pontifex ei jus indulgeret adhibendae VMBELLAE, *equo albo vehendi, Crucis praeferendae &c.* [a] Ab uno Sigonio id acceperunt Baronius [b], Vghellus [c], Ciaconius [d], qui omnes id ipsum perhibuere. Neque dubito, quin Joannis ingentia merita in caussa esse possent quo fidentius Berengarius ea privilegia exquireret, ac Romanus Pontifex lubens ea concederet. Sane tanta erat ille rerum laudabiliter gestarum commendatione praeclarus, ut Hadrianus III, accitu Imperatoris, Roma digrediens, Galliamque petens, Johannem relinqueret *ut Missum Caroli* (Crassi) *Excellentissimi Imperatoris pro tuitione Vrbis*, quemadmodum scribit Guillelmus Bibliothecarius in vita Stephani V. [e] Multis aliis praeterea gradibus officiorum erga Christianam rempublicam ad hoc tam illustre nomen ascendit. Quare Luitprandus levita Ticinensis ejus mortem ex animo complorans, quae misero fatalique eo bello accidit, quo Hungari, Berengario defuncto, & Rodulfo ab Italia absente, Papiam divexarunt, atque incenderunt, ait:

Praesul in urbe sua hac moritur, sanctusque Sacerdos,
Nomine, qui proprio bonus est, dictusque Joannes [f].

Igitur quia gravitate, virtute, constantia adeo excellebat, & honorificentissimo Pontificis decreto, tantam dignitatem erat adeptus, puto Ticinenses nomini ac memoriae ipsius devotos, privilegia illi irrogata Gemmis etiam, quae omnium manibus teruntur, exsculpi jussisse. Qua in interpretatione conjecturam vero simillimam mihi blandior assecutum esse dum sejunctas illas litteras confero, atque in unum alligare instituo.

 Quid

a *De Regno Italiae lib.* VI. *ad an.* 911. *Edit. Bononiae* 1580., *& Mediolani* 1732. *cum notis varior.*

b *An. Eccles. Ad an.* 910. *tom.* XV. *Edit. Luc.* 1744.

c *Italia Sacra in Episcop. Papiens. Edit. tom.* I. *Romæ* 1677.

e V. *Pagium in Critic. Baron. Edit. Luc. ad Annum* DCCCLXXXV. De Missis eorumque officio. V. *Antiquitat. medii Aevi Murator. tom.* II. *dissert.* IX.

f *Historiarum lib.* III. *cap.* 1. *apud Mu-*

Quid quaeso efficitur, nisi hoc unum nomen JANNIN. III [a]? Vernaculo quidem idiomate, pro ut ea ferebant tempora, inscriptum tanti Episcopi nomen visitur; at quis nescit quemadmodum rudibus, barbaricisque iis saeculis hominum nomina inflecterentur, nedum in familiari sermone, sed in Actis publicis, atque inscriptionibus? Plena est exemplorum Italica antiquitas medii aevi universa, quae si hic percenserem, actum plane agerem. Eccui non audita ea nomina *Jani*, *Janetti*, *Janotti*, *Gianni*, *Jannini*, *Zanni*, *Zaneti*, *Zannoti*, quorum mentio in chartis Donationum, aut concessionum &c. post Barbaros in Italiam invectos? Qua de re ipsa inscriptio infimae latinitatis, & Johannis aetati apprime consentiens, argumento est, nos de toto hujus Jaspidis schemmate haud male esse divinatos. Quamquam haud mihi est obscurum esse aliquos, qui patrii decoris plus aequo solliciti, hæc privilegia Episcopi Ticinensis altius repetant, quam ab ipso PP. Anastasio: in quo tamen, quia incerta, & aliquando sibi pugnantia scribant, rem minime dubiam disputando faciunt [b]. Nullus erit proinde, qui ter Beatissimi Papaè D. N. BENEDICTI XIV. sapientiam non admiretur, imo, verius dicam,

a Ne quidpiam dissimulem, fateor non omnia me esse assecutum, quae de praestantissima hac Gemma forent dicenda. Cl. Victorius, pro ea, qua in me est benevolentia, praeter Ectypon Jaspidis, delineationem calamo exaratam misit alterius, ut puto, Gemmae, quam edidit egregio illo libro: *Il Fiorino d' oro Firenze* 1738. In ea praeter litteras aliquot sejunctas in area Gemmae, in infima ipsius ora addita haec inscriptio est. AMEANI. Quid sibi velit hoc verbum, conjectura nulla prospicere potui; quare satius duxi nihil interpretari, quam inepta, & falsa ariolando.

b De Privilegiis, quibus ajunt Hormisdam cohonestasse Papienses Antistites disputationem habere, hoc mea nullam in partem refert. Ceterum ea privilegia multis dubia & obscura sunt. Apud quem amabo Hormisdae litterae αὐτόγραφαι reperiuntur? *Ab antiquis Historicis traditum* respondet Speita *pag.* 627. Ballada ad Platinam, & Sabellicum mittit. Romualdus a S. Maria novissimus scriptor Papiae sacrae *p.* 56. Saecum producit: Saecus autem de Papiensis Ecclesiae dignitate *in vetustis fragmentis temporum diuturnitate exesis aliquando perlegisse* ait. Sed Eustachius a Sancto Ubaldo *de Metropoli Mediolanensi sectione* 1 sI. *cap.* 13. §. 332. *Mediolan.* 1699. merito postulare videtur, ut vel antiquos Historicos recitent, vel Bibliothecas, in quibus fragmenta illa delitescant. Quod ad Platinam, & Sabellicum spectat, ii in vita Hormisdae, nec verbum unum habent. Ticinenses dignitatem Ecclesiae suae tutantur testimonio Johannis PP. VIII., quem ajunt Hormisdae Privilegia novis litteris obfirmasse. Sed Ughellius qui eas memorat in ambiguo est, num fidem adjungat hisce litteris. Accedit inter omnes Johannis VIII. epistolas *apud Binium tom.* s1I. *p.* a. haec privilegia non recenseri. Tristanus Calchus *historiae patriae lib.* vi. *cap.* 148. horum Privilegiorum auctorem statuit Paschalem PP. II. an. 1105. Quare de vera Privilegiorum Ticinensis Ecclesiae Epocha non omnium una est mena. Nihil ego illi detractum volo, sed ob ipsam scriptorum varietatem, atque inconstantiam saepe animi in contrarias sententias distrahuntur.

Digitized by Google

cam, qui accurationem, acerrimumque judicium in rebus litterariis non suscipiat. Nam quum anno III. sui Pontificatus insigni diplomate decerneret Ecclesiae Papiensi jungendum perpetuo Archiepiscopatum Amasiensem, innumera propemodum ipsius privilegia latifundiis fortunis copulata comemorat, adprobatque; verum a quo profecta sint, quove tempore inducta, scientissimus antiquitatum Ecclesiasticarum Pontifex silentio censuit praetereundum [a].

Haec quum a me ea, qua poteram, cura ac diligentia sint disputata; finis huic Commentario aliquando constituatur. Unum fortasse instituta operis nostri ratio postulare videbitur, ut quemadmodum Capite VII. postquam de Vmbellae gestatione apud Ethnicos multa diximus, aliqua etiam de Flabellis recensuimus; ita nunc, quia de Christiano Vmbellae usu plura retulimus, de Flabellis in Graecorum ac Latinorum liturgia nonnihil dicendo complectar. Sed haec splendide enucleateque differuntur ab Eminentissimo Joh. Bona [b] a Goario [c] Suaresio [d] Georgio [e] Catalano [f] aliisque. Quorsum igitur mihi de his iterum oratio suscipienda? Colligam tamen de multis paucula, ut in cumulatissima tractatione quicquam potius affluat, quam absit. Ac primo damnanda, obeloque fodienda nonnullorum dubitatio [g] de antiquo Flabellorum usu. Hujus ritus originem perscrutanti auctor locuples est Liturgia Jacobi, quam Clemens Primus Romanus Pontifex Constitutionum libris inseruit. *δύο Διακόνοι ἐξ ἑκατέρου τῶν μερῶν τοῦ θυσιαστηρίου κατεχέτωσαν ἐξ ὑμένων λεπτῶν ῥιπίδια, ἢ πτερῶν ταῶνος, ἢ ὀθόνης ἂν ἐγχριμπτῶνται εἰς τὰ κύπελλα. Duo Diaconi ex utraque parte Altaris teneant e tenuibus pelliculis Flabella, aut alarum Pavonis, aut lintei, & seorsum repellant parva volitantia*

a Litterae datae xv. Februarii 1743. *Vid. tom. 1. Bullarii BENEDICTI XIV. Romae 1746.*

b *Rerum Liturgicarum lib. 1. cap. xxv. Parisiis 1676.*

c *Libro citat. in notis ad cap. VIII.*

e *De Liturgia Romani Pontificis Rom. 172.*

f *In Pontificali superius laudato.*

g Vetustissimam Flabellorum originem vindicat Sebastianus Paulinus in libro *de Patena argentea Forocorneliensi S. Petri Chrysologi p. 78. & sequent. Neapoli 1745.*

Digitized by Google

tia animalia , ne incidant in vasa [a]. Cui quidem dicto fidem facit , quod ea tempestate interdum pluribus uti Calicibus opus fuerit, sive Calice majori, & ansato ac scyphis minoribus , quo facilius a sacratissimis mysteriorum Dei dispensatoribus Christi sanguis plebi & laicis propinandus porrigeretur [b]. Flabellum equidem adhibitum altari, & gestatum a Diacono dum rem divinam operatur Rom. Episcopus aevo Agapeti I. Papae Moschus, seu Sophronius enarrat. Ab auctore Chronici Alexandrini inter sacram supellectilem numerantur pretiosa Muscaria, quae a Clericis relata traduntur in Sacrarium una cum discis, & Calicibus [c]. Quodque unum usu Graecis venerat, id apud latinos etiam receptum fuisse, testata omnino res est. Ceterum adhibita haec ῥιπίδια ne dum ad exigenda animalcula a Calicibus Altari inlatis, sed ad ea eliminanda a sacerdotibus sacra operaturis, argumento est pictura Codicis Barberinii [d], quam extremae hujus libri pagellae adornandae buxo scalptam adjecimus; in qua praeter Acolythum, qui Presbytero Missae sacrum facienti orbiculari Flabello ventilat, notatione dignissima sunt Penulae forma, & Calix velo coopertus dum Sacerdos, quasi ingressus Sancta Sanctorum, cum Deo

a Similia reperies in Liturgiis S. Basilii, & Johannis Chrysostomi. Apostolicas vero Liturgias, omnes ad unam rejicere tamquam subdititias viros doctos compertum mihi est. V. *Rivetum Critici sacri lib.* 1. *cap.* III. *& tom.* II. *operum Theologicorum* . *Dupinium Dissert. Praeliminari ad Biblia lib.* II. *cap.* VI. *Gulielmum Cave in Historia litteraria scriptor. Ecclesiasticor. in Jacobo. Oudinum de scriptoribus Eccles. tom.* I. *Ceillier. in Histor. Generali Auctorum sacrorum lib.* II. *c.* I. *art.* 7. *tom.* I. *Nourry in Apparatu ad Biblioth. maximam* . *PP. Tom.* 1. *Dissert.* II. Ab hac tamen nota excipiunt plerique Liturgiam Jacobi . *Allatius Ep.* 1. *ad Nihusium inserta Symmictis* . *Bona R. L. lib.* I. *Bellarmin. Labbeus de scrip. Eccles. in Jacobo*, qui tamen fatentur multum locupletatam ab extraneis scriptoribus . Ut ut sit, liber antiquissimis accensendus. Idem sentiat de Constitutionibus, quae etsi Apostolis abjudicandae, quarto Christi saeculo prodiisse creduntur. Adi Ceillier. *oper. laudat. tom.* III. *c.* XXXII. *Paris.* 1740. Sed his omnibus antepone sapientissimum, ac supra fidem eruditum BENEDICTUM XIV., cui in sacris Antiquitatibus nihil non perspectum exploratumque . *De Sacrificio Missae sect.* 1. *cap* VII. §. II. *Patavii* 1745.

b De quo consule doctissimum juxta ac piissimum Teatinum Scriptorem F. Berlendis *de oblationibus ad Altare* §. V. *pag.* 145. *tertiae editionis Venetiis* 1743.

c Praeter caussas *naturales*, quibus veteres impellebantur Flabellis adhibendis, *mysticas* etiam complures recensent scriptores omnes, quos paullo ante commemoravimus.

d Codicem indicavit Simon Ballarinius Bibliothecae Barberinae Praefectus, vir doctissimus. Continet autem *collectas*, & antiquas ad Deum precationes in Synaxi recitandas. Fuit quondam Cardinalis Sanctorii scriptus initio saeculi XIII. signatus num. 1858.

Digitized by Google

Deo secreto loquitur. Adhuc haec erant fortasse dicenda: quamobrem, nihil eorum, quae hoc uno in argumento concludi, atque comprehendi poterant, me arbitror praetermisisse.

EX COD. BIBLIOT. BARBERIN.

EXPLICIT COMMENTARIVS.

Digitized by Google

ADPROBATIO

DIssertationem R. P. &c. PACIAVDI CLERICI REG. TEATINI omnigena eruditione refertam DE VMBELLIS, ac de earum antiquitate, ingenio, usu attente perlegi jussus a Reverendissimo P. Sac. Palat. Magistro : neque aliquid a Fide, moribusve dissonum reperi sensi autem, quanti sit doctissimus Auctor, qui via parum adeo trita incedens, tam feliciter coeptum iter absolvit. Quamobrem Auctori gloriosam, maximeque acceptam eruditis futuram publica luce donandam censeo.

Ex meo Domicilio in Civitate Leonina x. Calendas Martias M. DCCLII.

Cajetanus Cennius Vat. Basil. Beneficiatus.

ERRATA SIC CORRIGITO

In Breviario Capitum

Προλ. lin. 4	*patritio*	*partitio*
Cap. v. lin. 29	*statutis*	*statuis*
Cap. ix. lin. 26	*Georgio*	*Sergio*
Pag. ii. lin. 22	*devictum*	*devinctum*
Pag. iii. not.	(*d*) pro (*a*) & (*c*) pro (*b*)	
Pag. vi. lin. 7	*Bacco*	*Baccho*
Ibidem lin. 25	*inquilinorum*	*Inquilinorum*
Pag. vii. lin. 20	*Atque*	*atque*
Ibidem lin. 29	*liberalia*	*Liberalia*
Pag viii. lin. 6	*consecrare*	*consectari*
Ibidem not. (c)	συντὶκατὰ	συντὶ κατὰ
Pag. ix. lin. 5	*indicata*	*indicta*
Ibidem lin. 9	*deferebat*	*deferret*
Pag. xi. lin. 20	*advolat. Cupido*	*advolat Cupido*
Pag. xiii. lin. 25	*studebant*	*studebat*
Pag. xxiv. lin. 12	*Misteriorum*	*Mysteriorum*
Ibidem lin. 26	*rerum*	*regnum*
Pag. xxvii. lin. 10	ἱερτῶν	ἱερτῶν
Ibidem lin. 18	Σρίμωνες	Σκίμωνες
Pag. xxix. lin. 6	*tradam*	*credam*
Ibidem lin. 14	*statutis*	*statuis*
Pag. xxxvi. not. (1)	ὅπωσ	ὅπως
Pag. xl. lin. 1	*comittere*	*committere*
Pag. xliv. lin. 18	ἀυλητῶ	ἀυλητῶν
Pag. xlviii. lin. 8	*astruit*	*adstruat*
Pag. lii. lin. 10.	*versi colores*	*versicolores*
Pag. lvii. not. l. 3	*securi*	*secuti*
Pag. lx. lin. 17. 18	*disputando faciunt*	*disputando, dubium faciunt*
Ibidem not. (a)	*ariolando*	*ariolando scribere.*
Pag. lxi. lin. 2	*suscipiat*	*suspiciat*

VA1 151 1359

Digitized by Google